

Turizm Coğrafyası Perspektifinden Mindanao Adasının Kuzey Turizm Bölgeleri¹

The Northern Tourism Regions of the Island of Mindanao from the Perspective of Tourism Geography

Emin ATASOY

Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü, eatasoy@uludag.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-6073-6461>

Makale Başvuru Tarihi: 27.03.2022

Makale Kabul Tarihi: 12.04.2022

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Yerlan KABIYEV

Doktorant, Senior Lecturer of the Department of Geography, Tourism and Water Resources,
Kh. Dosmukhamedov Atyrau University, yerlanustaz@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4600-6550>

Duman Toktaruli ALIASKAROV

Dr., Abai Kazakh National Pedagogical University,
Institute of Natural Sciences and Geography, dumanaliaskarov@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7628-1246>

Kulyash Duisenbaevna KAIMULDINOVA

Prof. Dr., Abai Kazakh National Pedagogical University,
Institute of Natural Sciences and Geography, kulash_kaymuldin@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0001-7352-5586>

Asset SERALIYEV

Doktorant, Head of Educational Programs in Geography,
Environment and Field of Activity, seraliev_81@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-6996-0830>

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Filipinler
Cumhuriyeti,
Mindanao Adası,
Coğrafya,
Turizm,

Mindanao, Luzon adasından sonra Filipinler Cumhuriyeti'nin hem ikinci en büyük hem de ikinci en kalabalık nüfuslu adasıdır. Görkemli şelaleleriyle, ürkütücü volkanlarıyla, ıssız tropikal plajlarıyla, yoğun yağmur ormanlarıyla ve benzersiz doğal koruma alanlarıyla dikkat çeken Mindanao, Türkiye'den gelen turistlerin en az ziyaret ettikleri ve en az bilgi sahibi oldukları Filipin adasıdır. Dünyanın en büyük ve en yoğun nüfuslu adalarından biri olan Mindanao, dört denize kıyısı olan Filipinler'in en büyük güney adasıdır. Dünyanın en kalabalık nüfuslu yedinci adası olan Mindanao aynı zamanda da en çok Müslüman kökenli nüfus barındıran Filipinler adasıdır. Bu büyük adanın bölgesel turizm özelliklerini irdeleyen bu çalışmada; Türkiye'de ilk kez bir Filipinler adasının hem detaylı bölgesel coğrafi özellikleri irdelenmiş, hem de ayrıntılı turizm rehberi oluşturulmaya çalışılmıştır. Turistik rehber özelliklerini taşıyan bu bölgesel coğrafya çalışmasının öncelikli amacı bu adayı ziyaret eden yatırımcılara, öğrencilere, bilim uzmanlarına, iş adamlarına ve turistlere detaylı coğrafi ve turizm bilgileri sunması ve her bir bölgenin bir yandan coğrafi ve turizm potansiyelini diğer yandan da kültürel turistik mekânlarını ve doğal turizm çekiciliklerini tanıtmasıdır. Çalışmada Surigao, Butuan, Kagayan-de-Oro, Iligan, Valencia ve Dipolog, yani toplam 6 bölgenin coğrafi özellikleri, turizm merkezleri ve turizm potansiyelleri irdelenmiştir. Türkiye'de yapılan bilimsel araştırmalar arasında, büyük bir tropikal adanın çok boyutlu turizm portresi farklı coğrafi bölgeleri kapsayacak şekilde detaylı irdelenmediği için Kuzey Mindanao olarak ele alınan bu çalışmanın, ülkemizde ilk kez kaleme alınan araştırma örneği olduğu söylenebilir. Mindanao adasının kuzey bölgelerinin coğrafi ve turizm potansiyeli ile ilgili Türkiye'de detaylı bir araştırma olmadığına göre, bu çalışma ile önemli bir bilgi boşluğunun doldurulması beklenmektedir.

1 Bu çalışma "2219-Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı" kapsamında TÜBİTAK – BİDEB tarafından 2020 yılında kabul edilen "Siyasi, İktisadi ve Beşeri Coğrafya Perspektifinden Filipinler Cumhuriyeti ve Türkiye-Filipinler Etkileşimi" başlıklı araştırma programının bilimsel çıktılarından biridir.

ABSTRACT**Keywords:**

Republic of
Philippines,

Mindanao Island,

Geography,

Tourism,

Mindanao, after the island of Luzon, is both the second largest and the second most populated island in the Republic of the Philippines. Mindanao that stands out with its majestic waterfalls, eerie volcanoes, deserted tropical beaches, dense rainforests and unique natural protection areas is a Philippine island that is the least known and least visited by the Turkish tourists. Mindanao, which is one of the largest and most densely populated islands in the world, is the southernmost island of the Philippines, has a coast on four seas. As the seventh most populated island in the world, Mindanao, is also the island of the Philippines with the largest Muslim population. In this study, which examines the regional tourism characteristics of a large island, we have attempted to create both detailed regional geographical features and a detailed tourism guide of a Philippines island for the first time in Turkey. The primary purpose of this regional geography study, which has the characteristics of a tourist guide, is to provide detailed geographical and tourism information to investors, students, scientists, businessmen and the tourists visiting this island and reveal the geographical and tourism potential of each region on the one hand, and promote the cultural touristic places and natural touristic attractiveness on the other. In the present study; Surigao, Butuan, Kagayan-de-Oro, Iligan, Valencia and Dipolog, namely the geographical features, tourism centers and tourism potentials of 6 regions, were investigated. Since the multidimensional tourism portrait of a large tropical island has not been examined in detail covering different geographical regions, among the scientific studies carried out in Turkey, it is possible to say that this study which was carried out with the title "Northern Mindanao" is a research which was drawn up for the first time in our country. Since there is no detailed research in Turkey regarding the geographical and tourism potential of the northern regions of the island of Mindanao, it is expected that a significant void of information is filled via this study.

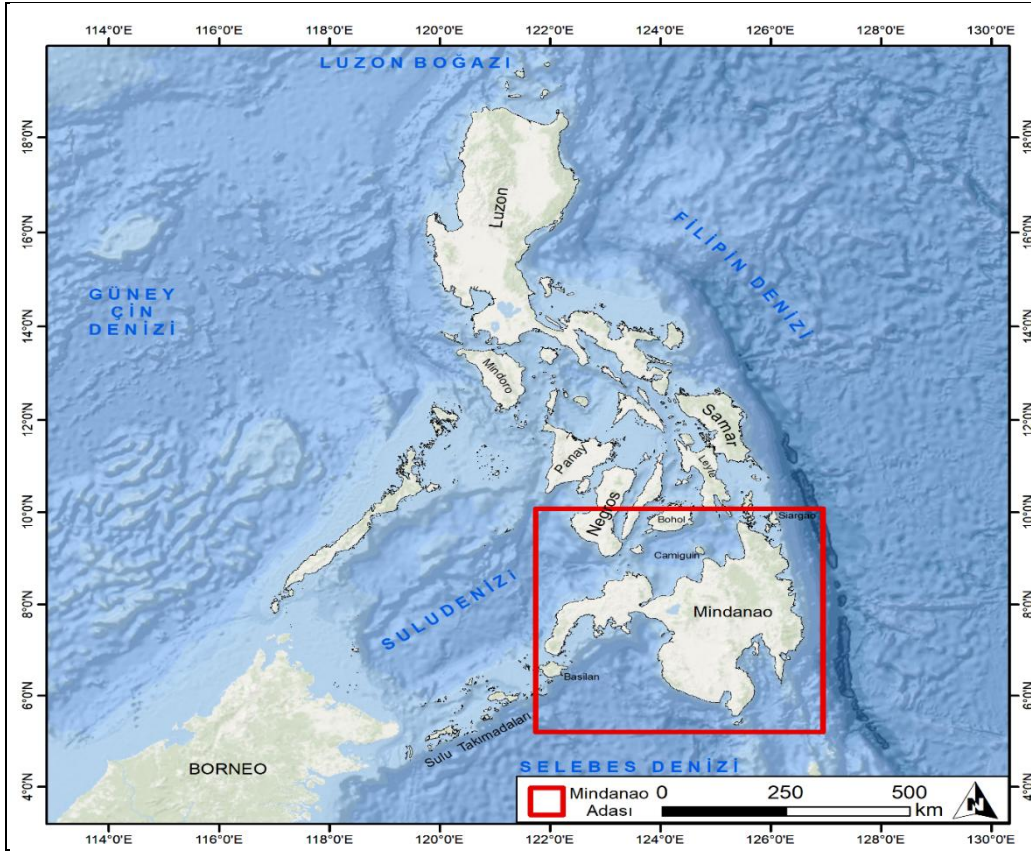
1. GİRİŞ: MİNDANAO ADASININ COĞRAFİ KONUMU VE GENEL COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

Küresel ölçekte Mindanao adası Borneo adasının kuzeydoğusunda, Sulawesi adasının kuzeyinde, Palawan adasının güneydoğusunda, Palau Cumhuriyeti'nin batısında ve Yeni Gine adasının kuzeybatısında yer almaktadır. Bu nedenle Mindanao, Malezya, Endonezya, Palau ve Papua Yeni Gine gibi devletlere en yakın büyük Filipin adasıdır (Harita 1). Mindanao takımadaları içinde yer alan en büyük ada olan Mindanao bu takımadalarına adını vermiştir. Bu nedenle Filipinler coğrafi terminolojisinde Mindanao adını taşıyan hem bir vadi hem bir deniz hem bir ada hem bir kent hem bir akarsu hem de bir takımada yer almaktadır. Coğrafi konum olarak Mindanao adası kuzeyde Mindanao Denizi (Bohol Denizi olarak da bilinir), doğuda Filipin Denizi, güneyde Selebes Denizi (Sulawesi Denizi olarak da bilinir), batıda ise Sulu Denizi ile çevrilidir (Harita 1). Girintili çıkıntılı kıyılara, geniş volkanik arazilere, çok sayıda yarımada ve körfeze sahip olan bu büyük ada yüzlerce koy, burun, falez, körfez ve yarımada sahiptir. Mindanao, Filipinler'in en zengin maden, orman, su ve enerji kaynaklarına sahip adalardan birisi olmasına rağmen ülkenin en yoksul topluluklarını barındırır. Büyük çeşitlilik gösteren doğal zenginlikler ile geniş halk kitlelerinin fakirliği ve çaresizliği adanın en büyük tezat durumunu oluşturmaktadır (1949:150-160; Ness, 2003; Taya, 2008; Henderson, 2011:159-173; Stitt, Hutchcroft, 2018).

Dünyanın en büyük 20. adası olan Mindanao'nun toplam yüzölçümü 97.530 km² olup Luzon'dan sonra da Filipinler Cumhuriyeti'nin ikinci büyük adasıdır (Tablo 1). Yaklaşık olarak Bulgaristan büyüklüğünde topraklara sahip olan Mindanao adasının, Bulgaristan'dan yaklaşık 4 kat daha fazla nüfus barındırması, bu tropikal adadaki verimli volkanik arazilere ve yüksek aritmetik nüfus yoğunluğuna işaret etmektedir. Geniş tarım arazileri, verimli akarsu vadileri, yüksek doğal nüfus artışı, zengin volkanik araziler ve kaliteli tarımsal üretim adadaki nüfus yoğunluğunu arttıran en önemli etkenlerdir. Bu nedenle dünyanın en büyük adaları arasında yer alan Mindanao aynı zamanda dünyanın en yoğun nüfuslu ilk 10 ada grubunda yer almaktadır (Efe ve Atasoy, 2021:399).

Adanın orta kesimleri, Zamboanga yarımadasının iç kesimleri, Milli Park Sahaları, Lanao, Pulangi ve Buluan göllerinin yakın çevresi, ayrıca dağlık ve engebeli araziler Mindanao'nun en seyrek nüfuslu sahalarını oluşturmaktadırlar. Rio Grande de Mindanao ve Agusan vadileri, Davao, Zamboanga, Kagayan-de-Oro, Cotabato, Tagum, Mati, Malaybalay, Gingoong, Surigao City, Dipolog ve Pagadian yöreleri adanın en yoğun nüfuslu yörelerini oluşturmaktadırlar. Denize uzaklık, tarımsal verimlilik, yükseklik ve engebe ada genelindeki nüfus yoğunluğunu belirleyen başlıca etkenler oldukları söylenebilir (Chirikov vd., 2008).

Harita 1. Mindanao Adası Lokasyon Haritası

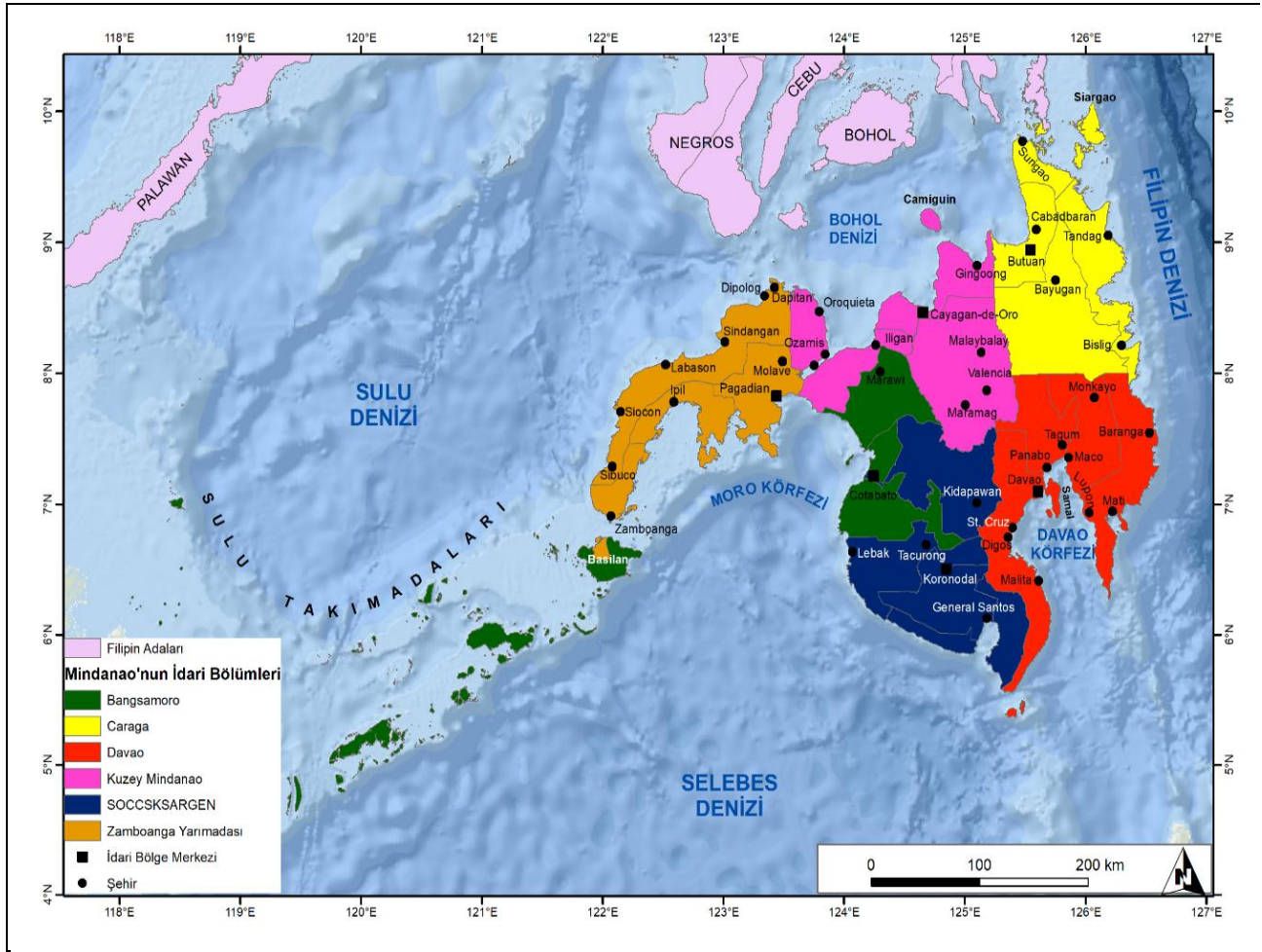
Mindanao'nun toplam ekonomi üretimi, ülkenin gayri safi yurtiçi hâsılasının %14'ünü oluşturmaktadır. Bu nedenle Luzon adasından sonra Filipinler Cumhuriyetine en büyük iktisadi katkısı olan ada olduğu söylenebilir. Filipinler Cumhuriyeti nüfusunun en az dördte biri Mindanao'da yaşamasına rağmen ulusal ekonomideki payının %15'in altında kalmış olması, adanın ekonomik gelişme bakımından istenilen hedeflere ulaşamadığını ve yeterince kalkınmadığını göstermektedir (Taya, 2008).

Avusturya Cumhuriyeti'nden daha geniş topraklara sahip olan Mindanao'nun bazı yörelerinde görülen yoğun tropikal ormanlar, internet, ulaşım ve haberleşme yetersizliği, aşırı yüksek ve engebeli araziler ile seyrek nüfuslu ve yoksul yörelerin yaygınlığı adadaki iktisadi gelişmeyi ve ekonomik kalkınmayı frenleyen en önemli olumsuz unsurlardır. Merkezi Filipin Hükümeti ile Müslüman toplumlar arasında 1960 - 2010 döneminde yaşanan ayrılıkçı girişimler, bölgesel çatışmalar ve terör olayları, yarım asır boyunca adanın kalkınmasını ve zenginleşmesini engelleyen bir diğer önemli etkidir².

Balıkçılık, ormancılık, madencilik, turizm, tarım, inşaat, sanayi ve ticaret Mindanao adasının başlıca gelişmiş iktisadi kollarıdır. Mindanao adasındaki ekonomik gelirin %40'tan fazlasını balıkçılık, ormancılık ve tarımsal üretim oluşturmaktadır. Özellikle ananas, Hindistan cevizi, pirinç, kahve, mango, muz ve mısır üretiminde son çeyrek yüzyılda adada büyük bir üretim artışı gözlenmektedir. Mindanao, Filipinler'in en büyük tarımsal üreticisi olarak kabul edilmektedir.

Filipinler Cumhuriyeti'nden ihraç edilen en büyük 10 tarım ürününden sekizi adanın ekili-dikili arazilerinde yetiştirilmektedir. Adanın ekonomi lideri olan Davao yöresi, Filipinler'in beşinci en büyük iktisadi üretimini gerçekleştirmektedir. Cagayan de Oro, Zamboanga, Cotabato, Pagadian, Malaybalay, Tandag, Butuan, Tagum, General Santos ve Koronadal adanın diğer büyük iktisadi merkezleridir. Gıda, mobilya, tekstil, konserve, balık ürünleri endüstrisi, toprak ve maden ürünleri endüstrisi, seramik ve orman ürünleri işleme adanın en gelişmiş sanayi kollarıdır.

² Merkezi Filipin Hükümeti ile Müslüman toplumlar arasında 1960 – 2010 döneminde yaşanan ayrılıkçı girişimler, bölgesel çatışmalar ve terör olayları ile ilgili daha detaylı bilgiler edinmek için bakınız: Schiavo-Campo ve Judd, 2005; Atasoy, 2018; Palanca-Tan vd., 2015:565-580; Panarina ve Petrov, 2019:65-73.

Harita 2. Mindanao Takımadaları İdari Haritası

Mindanao takımadaları ile Mindanao adası farklı coğrafi kavramlardır. Mindanao takımadaları içinde yer alan en büyük adalar şunlardır: Mindanao, Kamiguin, Dinagat, Siargao, Poneas, Daco, Samal, Maanac, Bilabid, Bayagnan, Masapelid, Talavera, Hinatuan, Hikdop, Aligbay, Olutanga, Pangutaran, Talicud, Sarangani, Malanipa, Sacol, Tictabon, Tumulutap, Lutangan, Ticala, Silagui, Bongo, Balut adası, Basilan ve Sulu takımadaları, Pulao ve Bucas Grande takımadaları (Chirikov vd., 2008).

Mindanao takımadaları içinde yer alan ve hem yerli hem de yabancı turistler tarafından en çok ziyaret edilen adalar ise şunlardır: Siargao, Kamiguin, Samal ve Daco. Mindanao adalar grubu kendi içinde Zamboanga Yarımadası, Kuzey Mindanao, Caraga, Davao, SOCCSKSARGEN ve Bangsamoro olmak üzere 6 idari bölgeye bölünmüştür (Harita 2).

Mindanao İdari Bölgesinin toplam alanı 128 110 km² olup, bölge sınırları içinde 26,2 milyondan fazla insan yaşamaktadır. Mindanao İdari Bölgesi 27 Eyalet, 422 Belediye, 33 Şehir ve 10 084 Barangay'dan³ oluşmaktadır⁴. Bölge sınırları içindeki şehirlerden sadece 4'ü Mindanao adası dışında yer alır. Mindanao İdari Bölgesinin 1918 yılındaki nüfusu 1,1 milyon iken 1948 yılında 2,9 milyona, 1970 yılında 7,9 milyona, 1990 yılında 14,3 milyona, 2010 yılında 21,9 milyona ve 2020 yılında da 26,2 milyona yükselmiştir (<https://www.philatlas.com/mindanao.html>; <https://psa.gov.ph/>). Bir başka anlatımla son yarım yüzyılda nüfusunu 3,2 kat artırmayı başarmıştır (<https://psa.gov.ph/>).

3 Barangay (Tagalogca=baranggay), geçmişte Filipinler'deki idari bölümdeki en küçük yönetim birimini ifade eden "barrio" (İspanyolca: barrio "çeyrek") olarak da bilinen bir siyasi-idari terimdir. Filipinlerde her şehir, kasaba veya köy farklı sayıdaki barangaylardan oluşmaktadır. Kentsel ve kırsal yerleşmeler ile birlikte belediyeler de barangaylardan oluşmaktadırlar. Barangay kavramının Türkçe tam karşılığı olmasa da "mahalle" terimine en yakın kavram olduğu söylenebilir. 1 Mart 2021 itibarıyla Filipinler Cumhuriyeti sınırları içinde toplam 42 046 barangay yer almaktadır.

4 Filipinler Cumhuriyeti 18 Coğrafi Bölgeden ve 81 Eyaletten oluşmaktadır. Bazı şehirler eyalet sınırları içinde yer alsalar da idari olarak eyalete bağlı olmayıp "bağımsız şehirler" grubunda yer almaktadırlar. Mindanao adasında yer alan Davao, Zamboanga ve Kagayan-de-Oro bu bağımsız kentlere örneklerdir.

Tablo 1. Mindanao Adasının Başlıca Özellikleri

Yer Aldığı Adalar Grubu: Mindanao Takımadaları	Toplam Nüfus: 26 milyon
Yüzölçümü: 97 530 km ²	Aritmetik Nüfus Yoğunluğu: 268 kişi/km ²
Adanın En Büyük Körfezleri: Davao, Sibuguey, Pagadian, Ígat, Tantanang, Dapulisan, İlana, Malalag, Sarangani, Moro, Butuan, Gingoog, Macajalar, Iligan, Lanuza, Carrascal, Canal, Panguil, Cateel, Murcielagos, Bislig, Hinatuan, Lianga, Baganga, Baculin, Sugut, Caraga, Manay, Mayo ve Pujada.	Adanın En Büyük Şehirleri: Davao, Zamboanga, Kagayan-de-Oro, Tandag, Bislig, Marawi, Dipolog, Cotabato, Tagum, Mati, Valencia, Malaybalay, Gingoong, Surigao City, Bayugan, Oroquieta, Pagadian, Tacurong, Koronadal, General Santos, Kidapawan, Maramag, Iligan, Sta. Cruz, Monkayo, Ipil, Sibuco, Dapitan, Silocon, Labason, Sindangan, Molave, Panabo, Tangub, Butuan, Lebak, Digos, Maco, Ozamiz ve Malita.
Adanın Milli Parkları: <ul style="list-style-type: none"> • Sacred Dağı Milli Parkı • Butig Gölü Milli Parkı • Dapao Gölü Milli Parkı • Pantuwaraya Gölü Milli Parkı • Salikata Milli Parkı • Rungkunan Milli Parkı	Adanın Tabiat Parkları <ul style="list-style-type: none"> • Pasonanca Tabiat Parkı • Kalatungan Dağı Tabiat Parkı • Apo Dağı Tabiat Parkı • Balatukan Dağı Tabiat Parkı • Kitanglad Dağı Tabiat Parkı • Malindang Dağı Tabiat Parkı
En Yüksek Nokta: Apo Volkanı (2954 m.) Matematik Konum: 5° 30' - 9° 48' kuzey enlemi ve 121° 54' - 126° 35' doğu boylamı.	En Uzun Akarsu: Rio Grande de Mindanao En Büyük Göl: Lanao En Büyük Yarımada: Zamboanga En Büyük Kent: Davao

Tablo 1’de de görüldüğü gibi Mindanao adasının en büyük gölünü Lanao, en kalabalık nüfuslu kentini Davao ve en yüksek zirvesini volkanik kökenli Apo Dağı oluşturmaktadır. Adanın en uzun ırmağını oluşturan Rio Grande de Mindanao hem en geniş su toplama havzasına hem de en uzun vadiye sahip akarsuyudur (Tablo 1). Yaklaşık olarak Macaristan ile eşit yüzölçümüne sahip olan Mindanao, çok sayıda doğa koruma bölgesine sahip yoğun nüfuslu bir ada olarak dikkat çekmektedir.

2. MİNDANAO ADASININ BAŞLICA KENTLERİ

Mindanao adasında nüfusu 1 milyondan fazla olan sadece 1 kent (Davao) ve nüfusu 300 000’den fazla olan sadece 7 şehir yerleşmesi yer almaktadır. Davao (1,8 milyon), Zamboanga (1,0 milyon), Kagayan-de-Oro (0,7 milyon), General Santos (0,7 milyon), Butuan (0,4 milyon), Iligan (0,4 milyon) ve Cotabato (0,3 milyon) Mindanao adasında yer alan ve her birinin nüfusu 300 000’den fazla olan kentlerdir (Tablo 2). Adanın en büyük kenti olan Davao City, Mindanao’nun en büyük ve en önemli sanayi, ticaret, ulaşım, bilim, spor, turizm, eğitim ve kültür merkezidir.

Adanın en büyük metropol kentleri olan Davao, Zamboanga ve Kagayan-de-Oro Filipinler Cumhuriyetinin en büyük 20 kenti arasına giren yerleşmelere örnektirler. Adada yer alan diğer kent yerleşmelerinin nüfusu 300.000’den az olup bunlar arasında en büyük olanlar şunlardır: Tandag, Bislig, Marawi, Dipolog, Tagum, Mati, Valencia, Malaybalay, Gingoong, Surigao City, Bayugan, Oroquieta, Pagadian, Tacurong, Koronadal, Kidapawan, Maramag, Monkayo, Ipil, Sibuco, Dapitan, Silocon, Labason, Sindangan, Molave, Lebak, Ozamiz, Malita ve Panabo (Harita 2). Mindanao adasındaki büyük kentlerin %80’den fazlası deniz kıyısında yer aldıklarından dolayı aynı zamanda işlek birer liman kenti ve önemli birer deniz turizm merkezidirler (Sexton, 1967; Efe ve Atasoy, 2021; Düzyol, 2016; Lavrov ve Kaledin, 2003; Lukanov vd., 2005; Timor, 2002). Bu nedenle adadaki turizm bölgelerin oluşmasında ve gelişmesinde bu kentsel merkezlerin çok büyük rolü ve işlevi vardır.

1520 yılında kurulmuş olan Cotabato Mindanao adasının en eski kentidir oysa 1956 yılında kurulmuş olan Maramag adanın en genç kentidir. Ayrıca, Mindanao ada sınırları içinde nüfusu 100 000’den fazla olan 24 kent yerleşmesi yer almaktadır (Tablo 2). Bunlar arasında Iligan (1609 yılı), Kagayan-de-Oro (1626 yılı), Marawi

(1639 yılı) ve Zamboanga (1635 yılı) gibi İspanyol sömürge döneminde XVII. yüzyılda kurulmuş tarihi ve çok eski kentler de var, Tacurong (1951 yılı), Maramag (1956 yılı) ve Valencia (1959 yılı) gibi İkinci Dünya Savaşından sonra XX. yüzyılda kurulmuş olan çok yeni kentler de vardır. Mindanao ada sınırları içinde nüfusu 100 000'i aşan metropol kentler arasında Marawi (2400 kişi/km²) en yoğun nüfuslu, oysa Malita (130 kişi/km²) en seyrek nüfuslu olanıdır. Adanın hem iktisadi potansiyel hem de nüfus bakımından en büyük kentleri olan Davao ve Zamboanga aynı zamanda Mindanao'nun en geniş alana sahip metropol kentleridir (Tablo 2).

Tablo 2. Mindanao Adasında Nüfusu 100 000'i Aşan Kentler ve Başlıca Özellikleri (2020 Yılı)

Kent Adı	Kentsel Nüfus	Kentsel Alan (Km ²)	Nüfus Yoğunluğu (kişi/km ²)	Deniz Seviyesinden Ortalama Yüksekliği (m.)	Yerleşim Kuruluş Tarihi
Davao	1 776 949	2 444	730	13	1848
Zamboanga	977 234	1 483	691	96	1635
Kagayan-de-Oro	728 402	489	1800	428	1626
General Santos	697 315	493	1400	15	1947
Butuan	372 910	817	460	144	1901
Iligan	363 115	813	450	262	1609
Cotabato	325 079	176	1800	102	1520
Tagum	296 202	196	1500	117	1941
Valencia	216 546	587	370	634	1959
Pagadian	210 452	379	560	187	1937
Panabo City	209 230	251	830	74	1949
Marawi	207 010	87	2400	710	1639
Koronadal	195 398	277	710	333	1939
Malaybalay	190 712	969	200	828	1907
Surigao City	171 000	245	700	43	1655
Kidapawan	160 791	358	450	491	1914
Mati	147 547	589	250	98	1861
Ozamiz City	140 334	170	830	216	1757
Dipolog	138 141	241	570	49	1834
Malita	118 197	883	130	197	1937
Gingoong	136 698	568	240	476	1908
Tacurong	109 319	153	710	71	1951
Maramag	108 293	447	240	304	1956
Sindangan	103 952	451	230	39	1936

Kaynak: Yazarlar tarafından <https://psa.gov.ph/> 'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

3. MINDANAO ADASININ KUZEY TURİZM BÖLGELERİ

Diğer Filipin adalarıyla kıyaslandığında Mindanao adasında hem turizm tesisleri daha geç kurulmuş hem de uluslararası turizm faaliyetleri daha geç başlamıştır. Aşağıdaki satırlarda Mindanao adasının kuzey kesimlerinde yer alan başlıca büyük kent yerleşmelerin etrafında oluşan turizm bölgeleri örnekler verilerek irdelenmiştir. Araştırmada her turizm bölgesinin coğrafi konumu, başlıca coğrafi, demografik ve iktisadi özellikleri ele alınmış ayrıca her bölgenin turizm potansiyeli ile turizm çekicilikleri özetlenerek açıklanmıştır. Böylece Kuzey Mindanao sınırları içinde yer alan turizm bölgelerinin başlıca turizm merkezleri ve turizm kaynakları ortaya konularak bu bölgeleri ziyaret edecek bilim uzmanlarına, iş adamlarına, araştırmacılara, öğrencilere, yatırımcılara, gazetecilere ve turistlere bir gezi turistik rehber oluşturulmaya çalışılmıştır. Makalede ele alınan 6 büyük kent ve 6 turizm bölgesi Mindanao adasının sadece kuzey kesimlerini kapsadığından dolayı, tüm adanın turizm potansiyelinin de resmedildiği iddia edilemez. Bölgesel coğrafya ve turizm coğrafyası merkezli bu çalışmada, her turizm bölgesinin bir yandan coğrafi, demografik, ekonomik ve turizm potansiyeli diğer yandan da kültürel turistik mekânları ve doğal turizm çekicilikleri irdelenerek Mindanao adasının kuzey kesimlerinin turistik tanıtımı yapılmıştır (Stiti, 1949:150-160; Shah ve Gupta, 2000; Ness, 2003; Taya, 2008; Henderson, 2011:159-173; Kristev, 2014; Hutchcroft, 2018;). Aşağıdaki sayfalarda Mindanao adasının kuzey kesimlerinde

yer alan altı turizm bölgesi (Surigao, Butuan, Kagayan-de-Oro, Iligan, Valencia ve Dipolog) detaylı bir şekilde ayrı ayrı irdelenmiştir.

3.1. Surigao Bölgesi

Filipinler Cumhuriyeti coğrafi terminolojisinde Surigao ırmağı, Surigao kenti ve Surigao boğazı kuşkusuz aynı adı taşıyan ama farklı coğrafi unsurlara atıfta bulunan özel mekânsal kavramlardır. Bu nedenle “Surigao” çok boyutlu ve çok anlamlı bir coğrafi kavram olduğu baştan altı çizilmelidir. Mindanao adasının kuzeydoğu ucunda Bilang-Bilang körfezi kıyısında yer alan Surigao City, bu adanın en kuzey metropol kentidir. Panaon adasının güneydoğusunda, Hikdop, Dinagat ve Nonoc adalarının güneybatısında yer alan kent, Mainit göl havzasının kuzeyinde bulunmaktadır. Surigao del Sur eyaleti sınırları içindeki Surigao kentinin batısında aynı adı taşıyan Surigao vadisi yer almaktadır, doğusunda ise Bilang-Bilang körfezi uzanmaktadır (Chirikov, 2008).

Aslında Surigao City, Surigao ırmağının delta bölgesinde yer aldığı için verimli alüvyal araziler üzerinde kurulmuştur. Mindanao adasının nüfus bakımından 15. en büyük kenti olan Surigao City, 245 km²'lik şehirsal alana ve 171.000 kişilik nüfusa sahiptir. 1655 yılında İspanyol askerler tarafından kurulmuş olan bu tarihi kent, deniz seviyesinden sadece 43 metre yükseklikte yer almaktadır. Mindanao adasının en eski limanı ve en eski askeri kentlerinden biri olan Surigao, 1750 -1911 döneminde aynı adı taşıyan devletin başkentliğini yapmıştır. Surigao yöresi maden kaynakları bakımından Filipinler Cumhuriyeti'nin en zengin yörelerinden biridir. Yörede zengin altın, demir, manganez, silis, kobalt, bakır ve kromit rezervleri yer aldığı gibi Nonok adasında çok zengin nikel yatakları da bulunmaktadır (<https://surigaodelnorte.gov.ph/>; <https://www.tripexpress.org/city-surigao-city-2919754/>; <https://filipinohomes.com/blog/10-things-to-do-in-surigao-city/>).

Mindanao Takımadaları ile Visay Takımadaları arasında köprü konumunda yer alan Surigao bölgesi, elverişli ve stratejik coğrafi konumuyla, Dinagat, Bucas Grande, Panaon, Siargao, Bohol ve Leyte adalarına geçiş için bir sıçrama noktası ve önemli bir kavşak noktası üzerinde yer almaktadır. Surigao del Norte eyaleti sınırları içinde yer alan Surigao City, Filipinler Cumhuriyeti'nin en hızlı gelişen, en yüksek gelire sahip ve iktisadi yapı olarak en hızlı kalkınan kentlerinden biridir. Bu nedenle şehir ekonomisi yerli ve yabancı yatırımcılarından büyük finansal ve ekonomik destek görmektedir. İdari yönetim bakımından Surigao Kenti 33'ü karada ve 21'i adalar üzerinde olmak üzere toplam 54 Barangay'dan oluşmaktadır.

Surigao, hem etnik ve dinsel yapı itibarıyla, hem de ırksal ve kültürel özellikleriyle heterojen bir nüfus yapısına sahiptir. Şehir sınırları içinde Butuanons, Boholanos, Cebuanos, Ilonggos, Warays ve Tagal toplulukları yaşadıkları gibi Malay ve Çinli göçmen toplulukları da yaşamaktadır. Surigao bölgesinde yaşayan en eski yerli milletlerin başında “Mamanwas” adını taşıyan yerel ilkel topluluklar gelmektedir. Surigaonon, Tagalog ve İngilizce Surigao yöresinde konuşulan en yaygın dillerdir. Çimento sanayi, metalürji, ticaret, turizm, maden sanayi, gıda endüstrisi, nikel üretimi ve deniz ürünleri üretimi Surigao kentinin en gelişmiş iktisadi kollarıdır. “Lipata” ve “Verano” Surigao yöresinin en büyük ve en işlek deniz limanlarıdır. Luna belediyesi sınırları içinde yer alan ve Surigao kent merkezinin hemen güneyinde bulunan “Surigao Airport” bölgenin en önemli hava limanıdır. “St. Paul University Surigao”, “Surigao del Norte State University”, “Surigao City National High School”, “Surigao State College of Technology”, “Surigao Doctor's College”, “Northeastern Mindanao Colleges” ve “Caraga Regional Science High School” kentin en önemli eğitim ve bilim kurumlarıdır (<http://www.surigao.gov.ph/>).

3.1.1. Surigao Bölgesinin Turizm Potansiyeli ve Turizm Merkezleri

Elverişli coğrafi konumuna rağmen, Surigao, Filipin adalarının en popüler turistik bölgelerinden biri değildir. Her yıl 200.000 ile 300.000 arasında turist bölgeyi ziyaret etmektedir. Fakat son çeyrek yüzyılda bölgedeki konaklama tesis sayısında adeta bir patlama yaşanmaktadır. Şelaleler, yanardağlar, tropikal plajlar, ıssız küçük adalar, kanyon vadileri, göller ve doğa koruma alanları Surigao yöresinde yer alan ve en çok ziyaret edilen başlıca doğal turistik çekiciliklerdir. Müzeler, kaplıcalar, alışveriş merkezleri, mimari eserler, park alanları, turistik tarım çiftlikleri ve kiliseler ise Surigao yöresinde yer alan ve en çok ziyaret edilen başlıca kültürel turistik çekiciliklerdir (Stitt, 1949:150-160; Hutchcroft, 2018; Taya, 2008). Aşağıda Surigao bölgesinde yer alan ve en çok ziyaret edilen başlıca doğal ve kültürel turizm çekicilikleri sıralanmıştır.

- **Surigao bölgesinde yer alan başlıca doğal turizm çekicilikleri şunlardır:** Kundiman - Haribon Sanctuary, Silop Mağarası, Viewing Point Surigao, Looc Rock Formations, Surigao Watershed Forest Reserve, Togonan Şelalesi, Pako Yanardağı, Mahucdam Gölü, Cantugas Hidden Şelalesi, Kitcharao

Viewing Deck, Malinawa Spring Sapa Claver, Lu Mundo Şelalesi, Mamkas Vadisi, Tatay Juan's Şelalesi, Sugba Lagünü, Day-Asan Floating Villages, Mainit Gölü ve Ave Maria Şelalesi (<https://www.openstreetmap.org/>; <https://www.google.com/maps>; <https://mapcarta.com/>; <http://www.mappery.com/>).

- **Surigao bölgesinde yer alan başlıca tarihsel-kültürel turizm çekicilikleri şunlardır:** Silop Cold Spring Resort, Battle of Surigao Strait Müzesi, Angel's Home Garden, Mt. Carmel Spring Resort, Surigaonon Arts Mini-Museum, Anaoon Park, Punta Bilar Deniz Feneri, Sukailang Eco Park, Villa Corito Park, Surigao del Norte Provincial Capitol, Capitol Park, Surigao Spor Kompleksi, Luneta Park, Surigao City Hall, Boulevard I Love Surigao, St. Paul University Surigao, Manuel G. Zamora Mineral and Rock Museum, Grove Garden Farm Resort, Mapaso Hot Spring, Farmers Hill Garden, Mapaso Wellness Spring, Bislig Hotspring, Bacuag Octopus Islet Adventure, Bacuag Park ve Jabonga Mini Plaza (<https://www.openstreetmap.org/>; <https://www.google.com/maps>; <https://mapcarta.com/>; <http://www.mappery.com/>).

Bataklık alanlar, kayalık sahiller, mangrov ormanları, falezli sahiller ve kumsallar Surigao bölgesinde en sık görülen deniz kıyı oluşumlarıdır. Surigao bölgesinde yer alan, Mabua Pebble Beach, Looc Beach ve Nana's Beach batı kıyılarının en popüler turistik plajlarıdır, oysa Sabang Beach, SRBC Beach Resort, Cagbantoy Beach ve Bacuag Beach doğu kıyılarının en popüler turistik plajlarıdır. Surigao bölgesinde yer alan ve deniz turizmi açısından en popüler turistik plajlar şunlardır: Banbanon Beach, Nana's Beach, Mabua Pebble Beach, Looc Beach, Simply Amazing Beach Resort, La Bamba Pebble Beach Resort, Sabang Beach, Punta Beach, Dela Serna's Beach, Banban Beach, Camille Ann Islet Resort, Hideaway Beach, SRBC Beach Resort, Cagbantoy Beach ve Bacuag Beach (<https://www.tripadvisor.com.tr/>; <https://www.hometogo.com/hotel/>; <https://www.agoda.com/>; <https://www.booking.com/>).

Presbyterian, Adventist, Protestan ve Katolik kiliseler Surigao bölgesinin başlıca Hristiyan kökenli inanç merkezlerini oluşturmaktadırlar. Surigao bölgesinde yaşayan Müslüman nüfus çok az olduğundan dolayı Müslüman inanç merkezleri ile cami sayısının da Mindanao adasının diğer yörelerine göre daha az olduğu bilinmektedir. "Cathedral of San Nicolas de Tolentino" Hristiyan turistlerin oysa "Surigao del Norte Muslim Association Mosque" Müslüman turistlerin en sık ziyaret ettikleri inanç merkezleridir. Surigao kenti ve yakın çevresinde yer alan başlıca inanç merkezleri şunlardır: San Pedro San Pablo Chapel, San Juan de Bautista Chapel, Cathedral of San Nicolas de Tolentino, Our Lady of Manaoag Shrine, Pepang Chapel, Iglesia Ni Cristo - Lokal ng Mabuhay, San Isidro Labrador Chapel, Surigao del Norte Muslim Association Mosque, Seventh Day Adventist Church, Virgin Dela Paz Y Buen Viaje Parish, Divine Mercy Chapel, IFI Sta. Cruz Parish Church, IFI Mabini Church ve Himamaug Presbyterian Church (<https://www.openstreetmap.org/>; <https://www.google.com/maps>; <https://mapcarta.com/>; <http://www.mappery.com/>).

Surigao bölgesinin doğa mucizesi kabul edilen "Hinatuan Kutsal Irmak" veya "Hinatuan Büyülü Nehir" (Enchanted River), bölgenin en çok merak edilen ve en ünlü turizm merkezidir. Hinatuan körfezinin ve Hinatuan kasabasının kuzeyinde yer alan bu ilginç akarsu, berrak ve serin turkuaz renkli sularıyla ve akarsu mağaralarıyla dünyaca ünlü olmuştur. Surigao del Sur eyaleti ve Talisay barangay sınırları içinde yer alan bu ırmak, Kuzey Mindanao'nun en popüler turistik destinasyonlarından biridir. Turkuaz renkli bu akarsu yüzlerce tropikal balık türü, ilginç su altı mağaraları ve tuzlu su lagünüyle turistleri adeta büyülediği için "Büyülü Nehir" veya "Büyülü Irmak" olarak da adlandırılır. Gerçekten de karstik arazide akan ırmağın tatlı suları adeta bir renk karnavalı oluşturmakta ve bazı yerlerde akarsu yatağındaki mağara sistemlerinin derinliği 82 metreye ulaşmaktadır. Kısa bir dere olarak tanımlanan "Büyülü Irmak" sadece 270 metre uzunluğunda olup 10 metre genişliğini aşmayan vadisinde tuzlu deniz suları ile tatlı ırmak suları karışmaktadır. Bu kısa boylu dere, arazinin, bitkilerin, balıkların ve kayaların renkleri adeta iç içe geçmiş renkli bir gökyüzü çağrıştırmaktadır. Iрмаğının serin sularında yüzmek isteyenler veya dere kıyısında piknik yapmak isteyenler için bu ilginç akarsu dünyanın hiçbir yerinde bulunmayan doğal güzellikler sunmaktadır. Ama yörenin ana yollardan uzakta çok sapa bir yörede kalması ve yetersiz ulaşım bağlantıları, yabancı turist akınını bir nebze önlemiştir. Bu büyüleyici ırmağın sıra dışı renkleri ve keşfedilmemiş mağara boşlukları, çeşitli yerel efsanelere ilham kaynağı oluşturmuştur. Bir yerel halk hikâyesinde, eşsiz gölgesini yapmak için dereye safır ve yeşim renklerini ekleyen perilerden bahsederek Hinatuan'a mistik bir yön eklemektedir. Yerel balıkçılar da ırmağın berrak sularında hiçbir şekilde yakalanamayan balıklar gördüklerini kulaktan kulağa fısıldadıkları için Enchanted River "Büyülü Nehir" adını almıştır (<https://www.travelingmorion.com/>; <https://rove.me/>; <https://cattur.ru/>; <https://travel.earth/>).

Sonuç olarak, Hinatuan Büyülü Nehir, kuşkusuz hem Filipinler Cumhuriyeti'nin hem de Mindanao adasının en çok merak edilen ve en turistik akarsuların başında gelir. "Hinatuan Büyülü Nehir" sularında serinleyen turistler

genelde “*Hinatuan Adventure Park*”, “*Enchanted River Rock Island Resort*”, “*White Blue Resort*” ve “*Mamaon Beach Resort Sunview*” konaklama tesislerinden birinde dinlenmektedirler.

3.2. Butuan Bölgesi

Butuan körfezinin güneyinde ve Mindanao adasının kuzey kesimlerinde yer alan Butuan kenti, Mindanao adasının en büyük ve en önemli şehirlerinden biridir. Agusan ırmağının denize sularını boşalttığı alanda kurulmuş olan Butuan, nüfus bakımından Mindanao adasının beşinci büyük kentidir. Aslında Agusan ırmağı Mindanao adasının en geniş akarsuyu olup kısmi nehir ulaşımına müsait olan adanın nadir akarsularından biridir. 2000 yılına kadar Agusan del Norte eyaletinin başkenti olan Butuan, bu tarihten sonra eyalet başkenti Kabadbaran kenti olmuştur. 1901 yılında kurulmuş ve 1950 yılında da kent statüsü kazanmış olan Butuan, kuzey Mindanao bölgesinin en işlek havalimanına ve deniz limanına sahip yerleşmesidir. Kent merkezinin kuzeyinde Butuan körfezi, kuzeydoğusunda Hilong Dağı ve Cabadbaran Vadisi, batısında Mangabon Dağı ve “*Mount Balatukan Range Natural Park*” doğa koruma alanı yer almaktadır (Chirikov, 2008).

2020 yılında 87 barangay kapsayan Butuan kentinin nüfusu 372 910, kapladığı şehirsal alan da 817 km²'dir (<https://psa.gov.ph/>). Masao, Ambago, Banza, Tumampit ve Agusan Peguento ırmakları kent merkezinden geçen başlıca akarsulardır. Deniz seviyesinden sadece 144 metre yüksekliğinde yer alan kent merkezinin güneybatısında Kagayan-de-Oro, kuzeydoğusunda ise Surigao City yer almaktadır. Böylece Kagayan-de-Oro ve Surigao City, Butuan kentine en yakın mesafede bulunan büyük metropol şehirler oldukları anlaşılmaktadır. 1903 yılında 8000 nüfuslu küçük bir kasaba olan Butuan, hızlı nüfus artışı sonucunda nüfusunu 1948 yılında 32 000'e, 1960 yılında 83 000'e, 1990 yılında 228 000'e, 2010 yılında 310 000'e ve 2020 yılında da 373 000'e yükseltmeyi başarmıştır (<https://lgu201.dilg.gov.ph/>; <https://www.mindat.org/>; <https://www.butuan.gov.ph/>; <https://whc.unesco.org/>; <https://wikitravel.org/>).

Caraga bölgesinin idari merkezi olan Butuan kenti, aynı zamanda bu bölgenin en önemli sanayi, ticaret, eğitim, kültür ve ulaşım merkezidir. Kent merkezi yakınlarında yer alan “*Bancasi Airport*”, Mindanao adasının en işlek ve en yoğun hava alanlarından biri olup yılda 500.000 ile 600.000 arasında yolcuya hizmet vermektedir. Filipinler'in en büyük havayolu şirketlerinin başında olan “*Cebu Pacific*” ve “*Philippine Airlines*” Bancasi hava limanına hizmet vermektedir. Agusan ırmağın denize döküldüğü yerin hemen batısında yer alan “*Masao Port*” Butuan kentinin hem en büyük limanıdır hem de diğer Filipin limanlarına açılan en işlek deniz kapısıdır. Özetle, Butuan kenti Caraga bölgesinin en önemli ulaşım merkezi olup, bölgenin en işlek karayolu, denizyolu ve havayolu bağlantılarının düğümlendiği yerleşmedir. Butuan bölgesinde yetiştirilen başlıca tarımsal ürünlerinin başında pirinç, muz, hindistancevizi ve kakao yer almaktadır. Ayrıca yörede kümes hayvancılığı, karides avcılığı, büyük baş hayvancılık ve balıkçılık çok gelişmiştir. Butuan bölgesinde gelişmiş olan başlıca endüstri kolları şunlardır: gıda işleme, ağaç işleme, mobilya sanayi, petro-kimya sanayi, tekstil sanayi, gemi yapımı ve inşaat. Butuan bölgesinde çok sayıda orman sanayi tesisi faaliyet gösterdiğinden dolayı, şehir “*Mindanao Adasının Ormanlık Başkenti*” olarak ünlenmiştir (<https://www.butuan.gov.ph/>).

3.2.1. Butuan Bölgesinin Turizm Potansiyeli ve Turizm Merkezleri

Kuşkusuz Butuan Mindanao adasının en popüler ve en gelişmiş turistik bölgesi değildir. Ama meraklı turistler için yörede yer alan bazı ilginç doğal ve kültürel turizm çekicilikleri yer almaktadır. Örneğin, Guingona Park, Bood Eco Park, St. Joseph Cathedral, Delta Adventure Park, Butuan Milli Müzesi, Manlangit Nature's Park, Robinsons Place Butuan ve Mayapay Dağı, Butuan bölgesinin en popüler ve en çok ziyaret edilen turistik mekânlarıdır (<https://ru.trip.com/>; <https://angelotheexplorer.com/>; <https://filipinohomes.com/>; <http://www.lovemindanao.com/>).

Butuan aynı zamanda festivaller kenti olarak bilinmektedir. 19 Mayıs tarihinde düzenlenen “*Butwaan Festivali*”, Haziran ayında düzenlenen “*Unaw Festivali*”, Ocak ayında düzenlenen “*Kahimunan Festivali*”, Mayıs ayında düzenlenen “*Nilubid Festivali*” ve “*Balangay/Balanghai Festivali*”, Temmuz ayının son haftasından 2 Ağustos'a kadar süren bir haftalık kültürel etkinlikler çerçevesinde düzenlenen “*Abayan Festivali*” ve “*Palagsing Festivali*” Butuan kentinin en önemli kültürel organizasyonlarıdır. Her yıl binlerce yerli ve yabancı turist bu festivallere katılmak için Butuan kentini ziyaret etmektedir.

Butuan kentinde iki üniversite faaliyet göstermektedir: 1901 yılında kurulmuş olan özel statüdeki “*Fr. Saturnino Urios Üniversitesi*” ve 1918 yılında kurulmuş olan “*Caraga Devlet Üniversitesi*”. “*Butuan City School of Arts and Trades*” kentin en popüler eğitim kurumlarının başında gelir (<https://tochka-na-karte.ru/>;

<https://www.butuan.gov.ph/>). Aşağıdaki satırlarda Butuan bölgesinde yer alan ve en çok ziyaret edilen başlıca doğal ve kültürel turizm çekicilikleri irdelenmiştir.

- **Butuan bölgesinde yer alan başlıca doğal turizm çekicilikleri şunlardır:** Altar Şelalesi, Uraya Gölü, Mayapay Dağı, Paradise Beach, Centenial Tree, Mt. Mayapay View Deck, Langihan Gölü, Manapa Plajı, Pandong Bato Rock Formation, Simbalan Hidden Paradise, Casiklan Balet Tree, Dagangdang Şelalesi, Mangabon Dağı, Mount Balatukan Range Natural Park, Catian Plajı ve Tagnote Şelalesi. Görüldüğü gibi plajlar, şelaleler, dağlar ve zirveler, göller ve akarsular, jeomorfolojik ve kıyı oluşumları Butuan kenti ve yakın çevresinde yer alan en yaygın doğal turizm çekiciliklerini oluşturmaktadırlar (<https://www.openstreetmap.org/>; <https://www.google.com/>; <https://mapcarta.com/>; <http://www.mappery.com/>).
- **Butuan bölgesinde yer alan başlıca tarihsel-kültürel turizm çekicilikleri şunlardır:** Butuan Milli Müzesi, Saturnino Üniversite Müzesi, Balangay Shrine Müzesi, Bood Eco Park, House of Wisdom, Manlangit Nature's Park, Al Grace Farm, Malapong Water Park, Delta Adventure Park, Butuan Plants Collection, Magellan's Anchorage Park, Buenavista Jurassic Park, Narwhal Park, Rizal Monument, Magallanes Municipal Park, GreenHaven Adventure Farm, Jovenica's Agritourism Park, Tonybee Farm, Roger Reveche Eco Farm, Mangala's Tabpool & Nature Resort, The Holy Shepherd's Park, Guingona Park, Agusan del Norte Provincial Capitol, Jane's Orchid Garden, Diosdado Macapagal Köprüsü, Robinsons Place Butuan, Bequibel Shell Midden ve Balangay Boats arkeolojik kalıntıları (<https://www.openstreetmap.org/>; <https://www.google.com/>; <https://mapcarta.com/>; <http://www.mappery.com/>). Görüldüğü gibi park alanları, mimari ve tarihi eserler, termal merkezler ve kaplıcalar, müzeler ve dağcılık merkezleri Butuan bölgesinde yer alan en yaygın beşeri turizm çekiciliklerini oluşturmaktadırlar.

Hem doğal hem de tarihsel-kültürel turizm çekicilikleri bakımından yüzlerce seçenek sunan Butuan bölgesinde her meraklı turist için alternatif bir turistik seçenek ve ilginç bir turistik destinasyon bulunmaktadır. Tarihsel-kültürel çekiciliklere ilgi duyanlar Magellan's Anchorage Park, Malapong Water Park, Agusan del Norte Provincial Capitol, birini tercih edebilir. Yüksek dağları, tropikal ormanları, serin havuzları ve bakir doğal ortamda piknik yapmayı sevenler veya doğa ile iç içe tatil yapmak isteyenler “Giby's Resort”, “Veranda 1 Beach Resort” ve “Paradise Tourist Inn” gibi turistik konaklama tesislerinden birini ziyaret edebilirler (<https://www.booking.com/>; <https://www.trivago.com.tr/>; <https://www.tripadvisor.com.tr/>; <https://www.agoda.com/>).

Bunaltıcı yaz sıcaklıklarında görkemli şelalelerin serin suları altında serinlemek isteyenler Tagnote, Altar, Dagangdang ve Bega Şelalesi gibi doğa çekiciliklerinden birini tercih edebilirler. Bölgede 20'den fazla turistik şelale, 80'den fazla plaj alanı ve 30'tan fazla havuzlu dağ tesisi faaliyet göstermektedir (<https://psa.gov.ph/>). Yüksek zirveleri fethetmek isteyenler, Alpinizm ve dağcılık tutkunları Mayapay, Hilong, Sipaypay ve Balatukan dağlarına tırmanabilirler. Butuan bölgesinde gölde balık avlamak, göl kıyılarında piknik yapmak veya yaz günlerinde göl sularında yüzmek isteyenler Uraya ve Langihan göllerinden birini tercih edebilirler. Tropikal ekolojik ortamın ve ekosistemlerin yarattıkları doğa mucizelerini yakından incelemek isteyenler Alicia's Ridge, Tapnigue View Park, Simbalan Hidden Paradise, Jovenica's Agritourism Park, Nabitoy Rock Formation, Delta Discovery Park ve Manlangit Nature's Park gibi doğa koruma alanlarından birini ziyaret edebilirler. İlginç bir müzede zaman geçirmek isteyenler “Butuan Milli Müzesi”, “Saturnino Üniversite Müzesi” veya “Balangay Shrine Müzesi”nden birini ziyaret edebilirler. Deniz kıyısında yüzmek, dalış eğitimi almak veya sörf yapmak isteyenler, bölgenin en popüler plajlarının başında olan Catian, Paradise, Lariosa Beach Resort, Jofraisah Resort, Hio'Lani Beach Manapa veya Calo Beach'ten birini deniz tatili için seçebilirler (<https://www.trivago.com.tr/>; <https://www.tripadvisor.com.tr/>; <https://www.agoda.com/>; <https://www.booking.com/>).

Butuan kentinde nüfusun büyük bir bölümünü Katolik Hristiyanlar oluştursa da küçük ölçekli Protestan, Hindu ve Müslüman topluluklar da yer almaktadır. Kent merkezinde 120'den fazla kilise ve 15'ten fazla cami yer almaktadır. Filipinler Cumhuriyeti sınırları içinde her şehirde olduğu gibi Butuan kentinde de çok sayıda kilise ve cami gibi dinsel yapıtlar yer almaktadır. Butuan bölgesinde yer alan başlıca inanç merkezleri şunlardır: Ar-Rahmah Camisi, Langihan Camisi, Fatima Church, St. Joseph Cathedral, Butuan City Alliance Church, Holy Redeemer Church, Nuestra Señora Del Rosario Parish Church of Magallanes, Immaculate Conception Parish, Butuan Gospel Church, United Church of Christ in the Philippines, Free Methodist Church, San Vicente Ferrer Parish, Banza Church Ruins ve Santo Nino Diocesan Shrine (<https://www.openstreetmap.org/>; <https://www.google.com/maps/>; <https://mapcarta.com/>; <http://www.mappery.com/>).

3.3. Kagayan-de-Oro Bölgesi

Misamis Oriental eyaletinin başkenti olan Kagayan-de-Oro 1626 yılında kurulmuş olan Mindanao adasının en eski kent yerleşmelerinden biridir. Davao ve Zamboanga şehirlerinden sonra Mindanao adasının üçüncü büyük kenti olup 728.000'den fazla insan barındırmaktadır. Bohol Denizi'nin güney kıyılarında ve Mindanao adasının kuzey kesimlerinde yer alan Kagayan-de-Oro, Macajalar körfezine kıyısı olan bir sahil kentidir (Chirikov, 2008; <http://cagayandeoro.gov.ph/>; <https://web.archive.org/>; <https://lgu201.dilg.gov.ph/>; <https://www.britannica.com/>; <https://philippines.travel/>; <https://www.visitregion10.com/>).

Filipinler'in onuncu en büyük kenti olan Kagayan-de-Oro, rafting sporlarıyla ünlü ve aynı adı taşıyan Kagayan-de-Oro ırmağının denize döküldüğü yerde kurulmuştur. Macajalar körfezine 25 kilometrelik kıyısı olan şehir, işlek bir deniz limanına ve modern bir hava alanına sahiptir. Siyasi yönetim ve idari yapılanma olarak Kagayan-de-Oro kenti 23 kırsal barangay ve 57 kentsel barangay olmak üzere toplam 80 barangay barındırmaktadır. Iponan, Kagayan-de-Oro, Buncacalan, Sapang, Bitan-ag ve Bigaan kent merkezini sulayan en büyük akarsulara örnektir. 1903 yılında 11.000 nüfuslu küçük bir sahil kasabası olan Kagayan-de-Oro hızlı nüfus artışı sonucunda 1948 yılında nüfusunu 54.000'e, 1970 yılında 128 000'e, 2000 yılında 462.000 ve 2020 yılında da 728.000'e yükseltmeyi başarmıştır. Kent nüfusunun yaklaşık %70'ini Katolik Hristiyanlar, %3'ünü Protestan Hristiyanlar ve en az %20'sini Müslümanlar oluşturmaktadırlar. Diğer dinsel azınlıklara örnek olan Budistlerin, Sihlerin ve Daoistlerin kent nüfusundaki toplam payı %5'ten azdır (<https://psa.gov.ph/>).

Kagayan-de-Oro kenti Mindanao adasının en önemli ticaret, sanayi, bankacılık ve ulaşım merkezlerinden biridir. Sanayi, tarım, madencilik, turizm ve ticaret Kagayan-de-Oro yöresinin en gelişmiş iktisadi kollarıdır. "Del Monte", "Nestle", "Liwayway Marketing Corporation", "Unipace Corporation" ve "Philip Morris Fortune Tobacco" şehirde faaliyet gösteren en büyük uluslararası şirketlerdir. Kentin en büyük alışveriş merkezlerini "Limketkai Mall", "SM City Uptown", "Ayala Centrio Malls", "SM Cagayan de Oro Downtown Premier", "Savemore Market Capistrano", "Gaisano City Malls" ve "Robinsons CDO Mall" oluşturmaktadırlar.

Kentin tek büyük uluslararası havaalanı olan "Cagayan de Oro's Laguindingan Airport", 2013 yılından beri faaliyet göstermekte ve Kagayan-de-Oro kentinin 46 km. kuzeybatısında yer almaktadır. "Cebu Pacific Airlines" şirketi Kagayan-de-Oro kenti ile Manila, Cebu City, Iloilo City, Davao City, Bacolod, Zamboanga City, Dumaguete, Tagbilaran ve Angeles City gibi Filipinler'in diğer büyük kentleri arasında hava ulaşım bağlantılarını sağlamaktadır. Kagayan-de-Oro kenti Filipinler'in en işlek deniz limanlarından birine sahiptir. "The Port of Cagayan de Oro" (Macabalan Limanı) ile Manila, Cebu City, Tagbilaran, Bacolod, Dumaguete, Iloilo City ve Bohol adası arasında düzenli yolcu gemileri çalışmaktadır. Tüm bu ulaşım bağlantıları bölgede turizmin gelişmesi için önemli avantajlar olarak görülmektedir.

Kagayan-de-Oro aynı zamanda Mindanao adasının en önemli bilim, sanat, kültür ve eğitim merkezlerinin başında gelir. Kagayan-de-Oro kentinde 5 büyük özel üniversite eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmektedir: "Xavier University – Ateneo de Cagayan", "Capitol University", "Liceo de Cagayan University", "Lourdes College" ve "Cagayan de Oro College". Ayrıca "The University of Science and Technology of Southern Philippines" kentin tek devlet üniversitesidir. Şehir sınırları içinde çok sayıda lise ve kolej faaliyet göstermektedir (<http://cagayandeoro.gov.ph/>).

"Altın Nehir Kıyısındaki Şehir" olarak tercüme edilen Cagayan-de-Oro adı eski Malay-Polinezya ve İspanyol dillerinin etkisi ile ortaya çıktığı bir coğrafi kavram olduğu söylenilebilir. İspanyol askerler ve Hristiyan misyonerler tarafından 1626 yılında kurulan bu tarihi kent, Filipinler'in en yoğun nüfuslu şehirlerinden biridir. 1872'de şehir Misamis eyaletinin başkenti ilan edilmiş ve 1883 yılında da tüm Mindanao adasının İspanyol yönetim merkezi olmuştur.

Yerel halkının dostluk ve misafirperverlik ruhundan dolayı, Kagayan-de-Oro "Dostluk Şehri" adını almıştır. Bu kentin en önemli özelliklerinin başında ulaşım erişilebilirliği, turistik zenginliği ve yatırımcılar için de mükemmel iş fırsatları gelmektedir. Güvenlik sorunlarının olmaması, terör olaylarının yaşanmaması, sakin ve güvenilir bir kent olması, ayrıca doğal afetlerin ve tropikal siklonların pek görülmemesi Kagayan-de-Oro kentinin diğer turizm artıları sayılabilir.

3.3.1. Kagayan-De-Oro Bölgesinin Turizm Potansiyeli ve Turizm Merkezleri

Mindanao adasında merkezi bir konuma sahip olması, ulaşım ve coğrafi konum avantajı, zengin tarihsel-kültürel miras, çok sayıda doğal çekicilik, gelişmiş bir deniz limanı ve modern bir hava alanına sahip olması Kagayan-de-Oro bölgesinde turizm faaliyetlerin hızla gelişmesine neden olan başlıca faktörler olarak sıralanabilir. Kagayan-de-Oro kenti ve yakın çevresinde çok sayıda şelale, dağ, göl ve mağara, çok sayıda plaj, kaplıca ve kanyon yer aldığı gibi ilginç mimari eserler, tarihi kiliseler ve camiler, şehirselpark alanları da yer almaktadır. Doğa koruma alanları, kanyon vadiler ve deniz turizm merkezleri bölgenin en büyük turistik zenginliğini oluşturmaktadırlar. Aşağıdaki satırlarda Kagayan-de-Oro kenti ve yakın çevresinde yer alan başlıca beşeri ve doğal turizm çekicilikleri açıklanmıştır.

Kagayan-De-Oro Bölgesinde Yer Alan Başlıca Turistik İnanç Merkezleri şunlardır (Kagayan <https://guidetothephilippines.ph/>; <https://www.expedia.com/>; <https://www.arrivalguides.com/>; <https://travel.sygi.com/>; <https://www.votpusk.ru/>; <https://en.wikivoyage.org/>);

- **Aziz Augustine Metropolitan Katedrali:** Gaston Park'ın karşısında yer alan Aziz Augustine Metropolitan Katedrali Kagayan-de-Oro kentinin en çok ziyaret edilen inanç merkezlerinin başında gelir. Gotik mimariyi yansıtan bu katedral Kagayan de Oro'nun Katolik Başpiskoposluğunu barındırmaktadır. Bugünkü katedral, İkinci Dünya Savaşı sırasında yıkıldıktan sonra 1946 yılında onarılarak tekrar inşa edilmiş. Katedralin ana girişinin dışında Augustinian Recollect misyonerleri tarafından dikilmiş 1888'den kalma bir tahta haç yer almaktadır.
- **Kara Nazarene Başpiskoposluğu Kilisesi:** Claro M. Recto Bulvarı üzerinde Gaisano City Alışveriş Merkezi'nin yanında ve Centrio Alışveriş Merkezi'nin karşısında yer alan “Kara Nazarene Başpiskoposluğu Kilisesi” Kagayan de Oro'nun kentsel kalbinde bulunan ve Kara Nazarene'ye adanmış kutsal bir türbe barındırmaktadır. Quiapo Kilisesi'nde yer alan Kara Nazarene heykelini Nazarene Kilisesi'ne taşımaya karar vermenin nedeni ise Mindanao'daki inançlı Hristiyanların yıllık hac için Manila'ya seyahat etmek zorunda kalmayıp Kagayan de Oro'da hac yapma olanağına kavuşma isteğinden ortaya çıkmıştır.
- **Santuario Eucaristico Kutsal Kalp Kilisesi:** R. N. Pelaez Bulvarı üzerinde yer alan “Santuario Eucaristico Kutsal Kalp Kilisesi”, önceki dönemlerde “Kutsal Eucaristico Başpiskoposluğu Kilisesi” olarak adlandırılmıştır. Bu tarihi kilisede Santuario Eucaristico'nun kutsal türbesi yer almaktadır. Kilise içinde yer alan karmaşık tasarımlı Haç Mozaikleri, inanç sembolleri ve vitray pencereler Filipinler'de yer alan türünün tek örneğini oluşturdukları için her yıl binlerce Hristiyan tarafından ziyaret edilmektedir.
- **Karmelit Kilisesi:** Ruhban Tepesinde ve Karmelit Manastırı'nın hemen yanında yer alan “Karmelit Kilisesi”, Kagayan-de-Oro kentinin en ilginç inanç merkezlerinden biridir. Manastırı çevreleyen alan aynı zamanda Discalced Karmelitlerin yanı sıra St. John Vianney İlahiyat Fakültesi de dâhil olmak üzere çeşitli dini kurumlarının ikametgâhını kapsamaktadır. Karmelit Kilisesi, Santo Niño'nun veya mucizevî olduğu söylenen Kutsal Çocuk'un (Holy Child) bir görüntüsünü içerir.
- **İlahi Merhamet Başpiskoposluğu Kilisesi:** İlahi Merhamet Tepesinde yer alan “İlahi Merhamet Başpiskoposluğu Kilisesi” (Archdiocesan Shrine of the Divine Mercy), Kagayan-de-Oro kentinin 21 kilometre kuzeybatısındaki El Salvador kentinde faaliyet göstermektedir. Macajalar Körfezi'ne bakan devasa bir Hz. İsa heykeli bu inanç merkezinin en popüler turistik çekiciliğidir. Her yıl düzenlenen Katolik törenlerde ve diğer Hristiyan bayram günlerinde birçok kişi hac için bu kiliseyi ziyaret etmektedir.

3.3.2. Kagayan-De-Oro Bölgesinde Yer Alan Başlıca Müzeler

Kagayan-De-Oro kenti ve yakın çevresinde yer alan çok sayıda müze olmasına rağmen, bu çalışmada sadece turistler tarafından en çok ziyaret edilen ve en popüler olanlar açıklanmıştır (<https://guidetothephilippines.ph/>; <https://www.expedia.com/>; <https://www.arrivalguides.com/>; <https://travel.sygi.com/>; <https://www.votpusk.ru/>; <https://en.wikivoyage.org/>).

- **Museo de Oro:** Kent merkezinde, Corrales Caddesi üzerinde yer alan ve Xavier Üniversitesi-Ateneo de Kagayan sınırları içinde faaliyet gösteren “Museo de Oro”, Mindanao adasının en çok ziyaret edilen müzelerinden biridir. Önemli sanatsal, tarihsel ve arkeolojik işlevi olan müze, Huluga Mağarası'ndaki

kazılarda ortaya çıkarılan Bukidnon ve Maranao kültürlerinin tarihsel kalıntılarını ve sanat eserlerini sergilemektedir.

- **Üç Kültür Müzesi:** Capitol Üniversitesi sınırları içinde faaliyet gösteren “Üç Kültür Müzesi” (Museum of Three Cultures), kentin en popüler müzelerinden biridir. Bu tarihi müze, Tugaya, Lanao del Sur ve Maranao tarihsel eserlerine ait zengin bir galeriye ev sahipliği yapmaktadır. Müzenin değerli eserleri Cagayan de Oro tarihini, Butuan arkeolojik eserlerini, Hiligaynon ve Manobo kültürlerindeki sanat eserlerini ve zanaatlarını yansıtmaktadır. Ayrıca Kuzey Mindanao Bölgesinin Hristiyan kültür eserlerinden oluşan bir hazineyi ve Mindanao'nun yerel el sanatlarını tanıtan bir sanat galerisini de kapsamaktadır.
- **Cagayan de Oro Şehir Müzesi:** Gaston Parkı'nın karşısında Fernandez Caddesi üzerinde yer alan “Cagayan de Oro Şehir Müzesi” (City Museum of Cagayan de Oro) çok yeni olup 2008 yılında faaliyete başlamıştır. Bu ilginç müzede, Cagayan de Oro kentine emeği geçen insanların fotoğrafları sergilendiği gibi kentin tarihsel geçmişini yansıtan eserler, fotoğraflar, haritalar ve tarihi eşyalar da yer almaktadır.
- **La Castilla Müzesi:** R.N. Pelaez Bulvarı üzerinde yer alan “La Castilla Müzesi”, Liceo de Cagayan Üniversitesi sınırları içinde hizmet vermektedir. Filipin tarihi ev aletleri ve antika eşyalarını sergileyen müze, bir zamanlar Liceo de Cagayan Üniversitesi yöneticisi olan Rodolfo Pelaez ve Elsa Pelaez'in değerli aile eşyalarını ve sanat eserlerini sergilemektedir.

3.3.3. Kagayan-de-Oro Bölgesinde Yer Alan Başlıca Doğal Turizm Çekicilikleri

Kagayan-de-Oro kenti ve yakın çevresinde yer alan, yerli ve yabancı turistlerin en çok ziyaret ettikleri başlıca şelaleler şunlardır: Sinulom, Poldo, Dodiongan, Nalra, Hangak, Mambuntan, Bolyok, Pampam, Kalubihon, Hindang, Ubol-ubol Tuluhan, Limunsudan, Catanico, Man-ibay, Macahambus, San Roque, Sagpulon, Mambantun, Lubilan, Bagyangon ve Linanut. Aslında Kagayan-de-Oro kentinin hemen doğusunda yer alan Catanico Şelalesi hem Mindanao adasının hem de Filipinler'in en güzel ve en çok ziyaret edilen şelalelerin başında gelir. Kagayan-de-Oro kenti ve yakın çevresinde yer alan ve turizme açık olan başlıca mağaralar; Sikyop Underground River, Monigue Crystal, Sumalsag, Pagangon ve Kalubihon'dır (<https://www.openstreetmap.org/>; [https://www.google.com/maps](https://www.google.com/maps;); <https://mapcarta.com/>; <http://www.mappery.com/>).

Kagayan-de-Oro kenti ve yakın çevresinde yer alan, yerli ve yabancı turistlerin en çok ziyaret ettikleri plajlar şunlardır: Gimaylan Beach, Naawan, Kawayan Cliff Resort, Mantra Cliff Resort, Matangad Beach, Pangayawan Beach, Hana Beach, Serendipity by the Sea, Kix White Beach, Balsa De Agua, Yucca Garden By The Beach, Miramar Beach, Raagas Beach, Jesper Beach, El Dorado Beach Resot, Sonrisa Vista Resort, Roux Beach, Labis Beach Resort, Benraves Private Beach Resort, Opol Beach, Bridgestone Member's Only Beach, Boracay Beach ve NFA Beach Front. Bunların bir kısmı ücretsiz halk plajı bir kısmı ise ücretli özel plajlar olarak deniz turizmine hizmet vermektedir.

Kagayan-de-Oro kenti ve yakın çevresinde yer alan başlıca kaplıcalar, şehirsiz park alanları, rekreasyon alanları, spor merkezleri, ekolojik ve botanik parklar şunlardır: Gaston Park, Labigong Nasuli Spring Resort, Lugait Eco-Tourism Park, Alubijid Hot Spring, Precious Overview Farm Resort, Taparak Pools and Nature Park, Pueblo de Oro Golf and Country Club, Xavier Sports & Country Club, Camp Evangelista Golf Club, Opol Ostrich and Crocodile Farm, Seven Seas Waterpark and Resort, Larry's Hill Adventure Hub, Sinulom Falls and Bolao Cold Spring, Morning Mist Village Park, Golden Glow Village Park, Golden Haven Memorial Park, Colonia Hidden Valley Park, Cagayan de Oro Eco Park, Cakampi Agriezone, Tabocaya Corralmo Farm Ranch, CDO White Water Rafting, Tambayan sa Suba at Langag, Villa Teresa Farm & Resort, Ultrawinds Swimming Pool, Eden's Solace, Gaston Park, Duaw Cagayan Park, Vicente de Lara Park, Golden Friendship Park, Veteran's Park, Libona Family Park, Mt. Pines Spring Resort, Dahilayan Forest Park, Manolo Fortich Centennial Plaza, Mangima Canyon Springs and Country Park, Lawis Grand Canyon, Coging Nature Park ve Morning Mist Village Park (<https://www.trivago.com.tr>; <https://www.tripadvisor.com.tr>; <https://www.booking.com>; <https://www.agoda.com>).

3.4. Iligan Bölgesi

1609 yılında kurulmuş olan Iligan, 363.115 kişilik nüfusuyla Mindanao adasının altıncı en büyük kentsel yerleşmesidir. Deniz seviyesi ile 290 metre yükseklikleri arasında yer alan kent, 813 km²'lik şehrsel alana sahiptir. Bu şirin sahil kenti, Mindanao adasının kuzeybatısında, Bohol denizinin güneyinde, Lanao göl havasının kuzeyinde ve aynı adı taşıyan Iligan körfezinin doğu kıyılarında yer almaktadır. Iligan şehir arazilerini sulayan başlıca ırmaklar arasında Tubod, Mandulog ve Agus ırmakları yer almaktadır. Bu üç büyük ırmak sularını Bohol denizinin güneyinde yer alan Iligan körfezine boşaltmaktadırlar (Chirikov vd., 2008).

Iligan kenti coğrafi konum olarak Lanao del Norte eyaleti sınırları içinde yer almaktadır, ancak eyaletten bağımsız olarak yönetilmektedir. Filipinler'in başkenti Manila'ya yaklaşık 800 kilometre uzaklıkta olan Iligan kenti 44 barangayı kapsamaktadır. 1918 yılında 10.000 nüfuslu küçük bir sahil kasabası olan Iligan, hızlı nüfus artışı sonucunda 1960 yılında nüfusunu 58.000'e, 1990 yılında 226 000'e, 2010 yılında 322.000'e ve 2020 yılında da 363.115'e yükseldiği görülmektedir. 2030 yılına kadar kent nüfusunun 450.000'i aşması beklenmektedir (<https://lgu201.dilg.gov.ph/>; <https://www.iligan.gov.ph/>; <https://philippinescities.com/>; <https://www.philatlas.com/>).

Iliganons, Kebuano, Maranao, Higaonon, Ilocano, Tagalog ve Bukidnon toplulukları kentin en kalabalık etnik gruplarını oluşturmaktadırlar. Kent nüfusunun yaklaşık %92'si Kebuano (Cebuano) dili konuşmaktadır. Ayrıca şehirde Maranao, Hiligaynon, Ilocano, Chavacano ve Waray dilleri de konuşulmaktadır. Bütün Filipinlerde olduğu gibi Iligan kenti okullarında da Tagalog (Filipino) ve İngilizce öğretilmektedir bu nedenle lise mezunu herkes bu dilleri konuşmaktadır. Iligan kentsel nüfusunun %65'ten fazlası Katolik Hristiyan ve %12'den fazlası da Müslümandır (<https://psa.gov.ph/>). Bu nedenle kent sınırları içinde en yaygın inanç merkezlerinin başında kiliseler ve camiler gelmektedir. "*The Cathedral Of St. Michael The Archangel*" kentin en ünlü ve en büyük kiliselerin başında gelir.

Iligan kenti Mindanao adasının en önemli endüstri ve enerji üretim merkezlerinden biridir. Makine ve metalürji sanayi, elektroenerji ve hidrolik enerji, konserve ve gıda sanayi, çelik ve çimento sanayi, turizm ve ticaret kentin en önemli iktisadi kollarını oluşturmaktadır. "*Maria Cristina Hdroelektrik Santrali*" hem bölgenin hem de Mindanao adasının en büyük elektrik üretim merkezlerinden biridir. Kümes hayvancılığı, balıkçılık ve büyük baş hayvancılığın gelişmiş olduğu Iligan bölgesinde, mısır, muz, kahve ve Hindistan Cevizi yaygın olarak yetiştirilmektedir (<https://www.iligan.gov.ph/>).

Iligan körfezi kıyılarındaki en büyük ve en işlek limanı Iligan oluşturmaktadır. Lanao del Norte, Lanao del Sur ve Misamis Oriental eyaletlerine hizmet veren Iligan limanı, geniş bir hinterland alanına sahiptir. Iligan kentinde faaliyet gösteren ve ağır sanayi şirketleri tarafından işletilen yedi özel liman faaliyet göstermektedir. Bu özel limanlar Maria Cristina, Suarez, Tomas L. Cabili, Santa Filomena ve Kiwalan barangay sınırları içinde yer almaktadırlar. Laguindingan Barangay sınırları içinde yer alan Laguindingan havaalanı bölgenin en büyük hava ulaşım merkezini oluşturmaktadır. Laguindingan havaalanı Manila, Cebu, Davao, Zamboanga, Tagbilaran, Iloilo, Bacolod, Caticlan ve Dumaguete kentleri ile hava ulaşım bağlantılarına sahiptir. Iligan nüfusunun %95'i okuma yazma bildiği için Mindanao adasının en yüksek okuma-yazma oranlarına sahip şehirlerinden biridir. Iligan kenti, kuzey Mindanao'nun en önemli eğitim ve bilim merkezlerinden biridir. Şehir sınırları içinde bir devlet üniversitesi (Mindanao State University), yedi özel kolej ve 181 okul faaliyet göstermektedir (<https://lgu201.dilg.gov.ph/>; <https://www.iligan.gov.ph/>; <https://philippinescities.com/>; <https://www.philatlas.com/>).

3.4.1. Iligan Kentinin Turizm Potansiyeli ve Turizm Merkezleri

Marawi kentinin kuzeyinde ve Cagayan-de-Oro kentinin güneybatısında yer alan Iligan, görkemli şelaleleriyle, çok sayıda doğa koruma alanıyla, ıssız plajlarıyla, gizemli gölleriyle, kaplıca merkezleriyle ve kanyon vadileriyle ünlüdür. Kent merkezine yakın mesafede yer alan "*Mount Kitanglad Range Natural Park*", "*Rungkunan National Park*", "*Mount Malindang Range Natural Park*" ve "*Sacred Mountain National Park*" gibi doğa koruma alanlarının yer alması, ayrıca Lanao, Basak ve Baloi göllerine yakın mesafede bulunması Iligan'ın turistik önemini daha da arttırmaktadır. Şehirde her Eylül ayında "*Diyandi Festivali*" düzenlenmektedir (Taya, 2008; Stitt, 1949:150-160; Hutchcroft, 2018).

Tablo 3. Iligan Bölgesinde Yer Alan Başlıca Doğal Turizm Çekicilikleri

Mount Kitanglad Range Natural Park	Mimbalut Şelalesi	Lanao Gölü
Sacred Mountain National Park	Limunsudan Şelalesi	Linanut Şelalesi
Pantuwaraya Lake National Park	Pindolonan Mağarası	Hangak Şelalesi
Ubol-Ubol Tuluhan Şelalesi	Maria Cristina Şelalesi	Tinago Şelalesi
Buak na Bato Doğa Koruma Alanı	Hindang Mağarası	Basak Gölü
Bangko-Bangko Mountain View	Aya-Aya Şelalesi	Abaga Şelalesi
Kemda Coral Mountain Peak	Pagayawan Şelalesi	Baloi Gölü
Sikyop Underground River Mağarası	Agus Kanyon Vadisi	Sinai Dağı
Corralmo Doğa Koruma Alanı	Pagangon Mağarası	Poldo Şelalesi
Tabocaya Doğa Koruma Alanı	Dodiongan Şelalesi	Nalra Şelalesi
Maejo Nature Park Resort	Mambantun Şelalesi	Anggas Dağı
Hindang Layer 1 Şelalesi	Pampam Şelalesi	Kalayo Şelalesi
Lugait Eco-Tourism Park	Kalubihon Şelalesi	Bolyok Şelalesi
Rungkunan National Park	Dalipuga Şelalesi	Lubılan Şelalesi
Binuni Demologan Mangrov	Lasang Cliff Resort	Agad-Agad Dağı
Initao-Libertad Landscape and Seascape	Sapang Blue Şelalesi	Mandulog Kanyonu

Kaynak: <https://www.openstreetmap.org>; <https://www.google.com/maps>; <https://mapcarta.com>; <http://www.mappery.com>

Iligan bölgesinde 24 şelale yer aldığından dolayı, "*City of Majestic Waterfalls*" yani "*Görkemli Şelaleler Kenti*" olarak adlandırılır. Barangay Buru-un'daki "*Mimbalut Şelalesi*", Barangay Suarez'deki "*Abaga Şelalesi*", Barangay Rogongon'daki "*Limunsudan Şelalesi*", Barangay Bonbonon'daki "*Dodiongan Şelalesi*" yöresinin en görkemli doğa yapıtlarını ve en popüler doğal turizm çekiciliklerini oluşturmaktadırlar (Tablo 3). Barangay Maria Cristina sınırları içinde ve Agus ırmağı üzerinde yer alan "*Maria Cristina Şelalesi*", Iligan Şehri'nin turizm simgesi olup hem bölgenin coğrafi gururudur hem de en çok ziyaret edilen turistik çekiciliğidir. Iligan kent merkezinin 9,3 kilometre güneybatısında yer alan bu ünlü şelale 98 metre yüksekliğinde olup, Filipinlerin en yüksek şelalelerinden biridir (<https://www.votpusk.ru/>; <https://ru.knowledgr.com/>; <https://guidetothephilippines.ph/>; <https://www.trip.com/>; <https://outoftownblog.com/>).

Maria Cristina Şelalesi, Pampam Şelalesi, Lanao Gölü, Tinago Şelalesi ve Dodiongan Şelalesi Iligan yöresinin en popüler ekolojik kökenli destinasyonları ve turistler tarafından en çok ziyaret edilen doğal çekicilikleridir (Tablo 3). St. Michael's Cathedral, Paseo De Santiago, NPC Nature's Park, Gaisano Iligan, Iligan City Wet Park, Robinsons Place Iligan, City Hall Park, Iligan City Public Plaza, Paseo De Santiago, Timoga Swimming Pool, Maze Park and Resort ve Taytay Swimming Pool Iligan yöresinde yer alan en popüler beşeri kökenli destinasyonlar ve turistler tarafından en çok ziyaret edilen beşeri çekiciliklerdir (Tablo 4). Şehir merkezinde çok sayıda müze yer alması da Doğa Bilimleri Müzesi, Mikee's Bird And Aquatic Sanctuary, MVC Pag-ibig Compound ve Museum Nearby Benjamin B. Andrada Building kentin en popüler müzeleridir (<https://www.votpusk.ru/>; <https://ru.knowledgr.com/>; <https://guidetothephilippines.ph/>; <https://www.trip.com/>; <https://outoftownblog.com/>).

Tablo 4. Iligan Bölgesinde Yer Alan Başlıca Beşeri Turizm Çekicilikleri

Hacienda De Olympia Swimming Pool	Iligan City Wet Park	City Hall Park
Taparak Pools and Nature Park	St. Michael's Cathedral	Reid's Garden
Precious Overview Farm Resort	Miguel Sheker Park	Esplanade Park
Gloria and Felix Bandojo Farm	Dalipuga Centennial Park	Elson's Peak
Casa De Jorge And Balete Park	Mahanggob Waterpark	Blue Lagoon
Golf and Country Club of Iligan	Iligan City Public Plaza	Rotonda Park
Villagracia Whitewater Raft Resort	Paseo De Santiago	GJ's Lil Garden
Anak Zoling Diversion Resort	Taytay Swimming Pool	NPC Nature's Park
Tibanga Boulevard Park	Rabago Villa Verde Park	Jardin de Rachma
Anahaw Open Ampitheater	Ditucalan Baraj Gölü	Alubijid Hot Spring
Sta. Elena Community Park	Timoga Swimming Pool	Longest Boardwalk
Garden Park Residence	Robinsons Place Iligan	Siony's Garden
Timoga Gold Spring	Nervie Swimming Pool	Freshour Resort

Kaynak: <https://www.openstreetmap.org>; <https://www.google.com/maps>; <https://mapcarta.com>; <http://www.mappery.com>

Tablo 4'te de görüldüğü gibi park alanları, şifalı su kaynaklar sunan turistik tesisler, turistik çiçek bahçeleri ve tarım çiftlikleri, spor tesisleri ve havuzlar Iligan Bölgesinde en sık görülen beşeri turizm çekiciliklerini oluşturmaktadırlar.

3.5. Valencia Bölgesi

Mindanao adasının dokuzuncu en büyük kenti olan Valencia, 1959 yılında kurulmuş çok genç ama hızla gelişen bir şehirsal yerleşmedir. Pulangi ırmağı vadisinde kurulmuş olan kent, 216.546 kişilik nüfusa ve 587 km²'lik şehirsal alana sahiptir. Deniz seviyesinden 634 metre yüksekliğindeki kent, Bukidnon eyalet sınırları içindeki en kalabalık nüfuslu yerleşmeyi oluşturmaktadır. Valencia City sınırları içinde 31 barangay yer almaktadır. Pulangi ırmağının kollarını oluşturan Malingon, Panlibatuhan, Batangan ve Manupali dereleri kent merkezinden geçmektedirler. 2001 yılında şehir ilan edilen Valencia, Malaybalay kentinin güneyinde, Davao kentinin kuzeybatısında, Mount Kitanglad Range Natural Park'ın güneydoğusunda ve Pulangi gölünün kuzeydoğusunda yer almaktadır (Chirikov vd., 2008).

Valencia, denize kıyısı olmayan Mindanao kentleri arasında en yoğun nüfuslu olanıdır ve şehirde km²'ye ortalama 370 insan düşmektedir. Bukidnon eyaletinin merkezi kesimlerinde yer alan Valencia, eyaletin idari merkezi olan Malaybalay kentinden sadece 27 km. uzaklıkta, ayrıca Kagayan-de-Oro kentinin de 118 km. güneydoğusunda yer almaktadır. Valencia yöresinin denize kıyısı yoktur ama denize en yakın liman kentlerini, Davao ve Kagayan-de-Oro oluşturmaktadırlar. Valencia bölgesinde, düzlükler, akarsu vadileri, platolar ve tepelik sahalar en yaygın jeomorfolojik şekiller olup, bölgenin en yüksek noktasını 2860 metre yüksekliğindeki Kalatungan Dağı oluşturmaktadır (<http://www.cityofvalencia.gov.ph/>; <https://www.philippines.travel/>; <https://psa.gov.ph/>; <http://www.cityofvalencia.gov.ph/>).

1960 yılında sadece 14.000 nüfusa sahip olan Valencia, 1970 yılında 40.000'e, 1980 yılında 81.000'e, 2000 yılında 148.000'e ve 2020 yılında da 216.000'e nüfusunu yükseltmeyi başarmıştır (<https://psa.gov.ph/>). Son yarım yüzyılda şehirdeki hızlı nüfus artışı dikkat çekicidir. Kaliteli pirinç üretimi ile ünlenmiş olan Valencia, Orta Mindanao Bölgesinin en hızlı gelişen ve en hızlı büyüyen kentidir. “Robinsons Place Valencia”, “Alkuino Emporium”, “Fiesta Shopping Center”, “Gaisano Valencia”, “NVM Mall”, “Puregold”, “Plaza Villahermosa”, “Roy Plaza”, “Robinsons Supermarket” ve “Trendline” kentin en büyük ticaret ve alışveriş merkezleridir (<http://www.bukidnon.gov.ph/>; <https://lgu201.dilg.gov.ph/>; <https://www.psa.gov.ph/>; <https://psa.gov.ph/>; <https://www.officialgazette.gov.ph/>; <https://www.mindanews.com/>; <http://122.54.214.222/population/>; <https://psa.gov.ph/>).

3.5.1. Valencia Bölgesinin Turizm Potansiyeli ve Turizm Merkezleri

Mindanao adasının merkezi kesimlerinde yer alan Valencia bölgesi, dağ otelleriyle, turistik doğa koruma alanlarıyla, derin kanyon vadileriyle, görkemli şelaleleriyle, volkanik arazileriyle, süslü bitki bahçeleriyle, havuzlu konaklama tesisleriyle, termal ve kaplıca merkezleriyle meşhurdur. Şelaleler ve mağaralar, göller ve akarsu vadileri, doğa koruma alanları ve milli parklar, ormanlar, volkanlar ve dağlar, Valencia yöresinin başlıca doğal turizm kaynaklarını oluşturmaktadırlar. Denize kıyısı olmadığından dolayı, Valencia bölgesinde deniz turizmi gelişmemiştir.

Pulangi Gölü, Vicktoria Şelalesi, Twin Falls Maramag, Kimatahay Şelalesi, Mount Kalatungan Range National Park, Apo Gölü, Mount Kitanglad Range Natural Park, Agusan Marsh Wild Life Sanctuary, Muleta Şelalesi, Manipulagi Vadii, Putian Gölü, Kalayo Dağı, Salawao Mağarası ve Sagumata Şelalesi Valencia bölgesinde yer alan en popüler doğal turizm çekicilikleridir (Tablo 5).

Valencia City Hall, Plaza Rizal, Pulangi Riverside Boulevard, Valencia City Oval Grounds, City Hall Tree Park, Dahilayan Adventure Park, Jocel's Garden ve Musuan Peak Zoological and Botanical Garden, Valencia kent merkezinde yer alan ve turistler arasında en popüler olan beşeri turizm çekicilikleridir (Tablo 5).

Tablo 5. Valencia Bölgesinde Yer Alan Başlıca Doğal Turizm Çekicilikleri

Mount Kalatungan Range National Park	Kimatahay Şelalesi	Kitanglad Dağı
Mount KATFC National Park	Salimbal Yanardağı	Putian Gölü
Mount Kitanglad Range Natural Park	Tigva Kanyon Vadisi	Sagumata Şelalesi
Mabagsik Espi Hill National Forest Reserve	Haribon Sanctuary	Kalatungan Dağı
Mt. Pines Spring Resort	Sagumata Şelalesi	Muleta Şelalesi
Dahilayan Forest Park	Migtambol Şelalesi	Napait Gölü
The Cliff Café and Adventure	Capistrano Dağı	Alig Dağı
Amer Crispo Mountainside	Twin Falls Maramag	Muleta Vadisi
Kidangin Hot Spring	Salawao Mağarası	Pinamaloy Gölü
Manupali Kanyon Vadisi	Vicktoria Şelalesi	Kalayo Dağı
Juanilla Pine Tree Cove	El Roi Tubigan	Maapag Vadisi
Agusan Marsh Wild life Sanctuary	Maramag Şelalesi	Apo Gölü
Malingon Şelalesi	Kasanayan Mağarası	Palabs Şelalesi

Kaynak: <http://www.cityofvalencia.gov.ph>; <https://trip101.com>; <https://www.trip.com>; <https://www.destimap.com>;
<https://www.thingstodopost.org>

Valencia kentinde en büyük turistik hareketlilik ve konaklama tesislerinde en büyük doluluk oranları festival günlerinde yaşanmaktadır. Kentin turizm gelirlerini, doğrudan etkileyen 4-5 büyük festival vardır. Her yılın 28 Ağustos tarihinde organize edilen “The Valencia City Parochial Fiesta” kentin en meşhur ve en renkli festivalidir. Her yılın 6 Ocak tarihinde organize edilen “Altın Hasat Festivali” (The City Charter Day) Valencia kentine adanmış bir yerel bayram olup, her yıl büyük bir coşkuyla kutlanmaktadır. Her yılın Ocak ayında organize edilen dört günlük “The Panlalawaig Ta Pulangi Festival” Valencia halkını besleyen Pulangi ırmağının su ve toprak bereketini kutlamak, ayrıca verimli ekili-dikili araziler ile insanlar arasındaki tarımsal etkileşimi ön plana çıkarmak amacıyla yapılan bir yerel festivaldir. Bu festival günlerinde kente pek yabancı turist gelmese de Mindanao adasının diğer bölgelerinden çok sayıda meraklı turist Valencia kentini ziyaret etmektedir. Özetle, Valencia kentinde uluslararası turizmden çok iç turizm gelişmiştir (Taya, 2008; Stitt, 1949; Hutchcroft, 2018).

Tablo 6. Valencia Bölgesinde Yer Alan Başlıca Beşeri Turizm Çekicilikleri

Talakag Bonseta's Fun Fun Rides	Hagwangan ta Tugasan	City Hall Tree Park
Cinchona Forest Reserve Station	Valencia City Oval Grounds	Valencia City Hall
Iglesia Sa Dios Espiritu Santo Kilisesi	Valencia City Grand Mosque	Garry LYn's Garden
Pulangi Riverside Boulevard	SOL Backyard Farm	Bonsetas
La Samantha Spring Resort	Heal Thy Self Farm	Jocel's Garden
Secret Haven Private Resort	Masjid Al Noor Camisi	Pico's Spring
Waig Crystal Spring Resort	Queen Heart Resort	Plaza Rizal
Philippine Carabao Center	BDS Heritage Farm	Jamyu's Garden
San Fernando Eco-Adventure Park	Bamboo Springs Park	Matin-aw Spring
Growganic Botanik Bahçesi	Splash-O Resort	El Presco
Musuan Botanical Garden	Sepak Takraw Court	Carmel Waters
San Agustin Parish Kilisesi	RR Family Spring Resort	Lumbayao Dam
Nuach Spa and Tea Garden	DRV Family Resort	Kaamulan Park
Central Mindanao University	Carmel's Memoir Garden	MGM Resort
San Isidro Labrador Parish	National Coconut Project	Linkin Park
Halasan Aviary and Bombels	Luyo San Miguel Camisi	Nasuli Spring
Dahilayan Adventure Park	Lirongan Peoples Park	Jubilee Park

Kaynak: <https://www.philippines.travel>; <https://www.trip.com>; <https://www.destimap.com>; <https://www.thingstodopost.org>

Valencia kenti çok büyük ve çok eski inanç merkezlerine sahip değildir. Ancak “*San Agustin Parish Church*”, “*Valencia Baptist Church*” ve “*Iglesia Sa Dios Espiritu Santo*” kentin en büyük ve turizm bakımından en popüler kiliselerini oluşturmaktadırlar. Valencia’da yer alan başlıca Hristiyan inanç merkezleri şunlardır: Iglesia Sa Dios Espiritu Santo, Liberty Bible Baptist Church, Valencia Foursquare Church, San Francisco de Assisi Chapel, The Jesus Church, San Agustin Parish Church, Methodist Church, Christian Refuge Church, City Worship PCGAMI Valencia, Hindangon Church, Sword Shield Discipleship Ministry, Mother of Good Counsel Parish, San Jose Parish, Immaculate Conception Parish, Our Mother of Perpetual Help Sub-Parish, Saint Bernadette Sub-Parish, San Isidro Sub-Parish, Jesus Is Lord Church Valencia City, Christ's Commission Fellowship – Bukidnon ve Valencia Baptist Church. Valencia kenti sınırları içinde sadece 5-6 cami yer almaktadır. Şehirdeki Müslüman topluluklarının en ünlü İslami inanç merkezlerinin başında Valencia City Grand Mosque, Lavina Mosque ve Luyo San Miguel Camisi gelir (<https://www.openstreetmap.org>; <https://www.google.com/maps>; <https://mapcarta.com>; <http://www.mappery.com>).

3.6. Dipolog Bölgesi

Mindanao adasının en büyük 20 kentinden biri olan Dipolog, Kuzey Zamboanga (Zamboanga del Norte) eyaletinin başkentidir. 1 Temmuz 1913 yılında kurulmuş olan bu liman kenti, 1970 yılından beri şehir statüsündedir. Mindanao adasının kuzeybatısında, Sulu denizinin doğu kıyılarında yer alan Dipolog, Pagadian kentinin kuzeyinde, Zamboanga kentinin kuzeydoğusunda ve Cagayan-de-Oro kentinin batısında yer almaktadır (Chirikov vd., 2008). Mupitak ve Olingan ırmaklarının denize döküldükleri alüvyal topraklarla kaplı düzlükler üzerinde kurulmuş olan Dipolog, 241 km²’lik şehirsal alana ve 138.141 kişilik nüfusa sahiptir. Sindangan kentinin kuzeydoğusunda ve Dapitan kentinin hemen güneybatısında yer alan Dipolog, 1834 yılında İspanyol sömürgeciler tarafından kurulmuş ve bugün 21 barangayı kapsayan tarihi kökleri olan bir sahil yerleşmesidir. Dipolog bölgesi, çok sayıda yabani orkideye ev sahipliği yaptığı için "Orkideler Şehri" olarak da bilinir. Kıyı suları deniz canlıları bakımından oldukça zengindir, bu nedenle Dipolog kenti "*Filipinler'in Balık Konserve Merkezi*" ve "*Kuzey Mindanao Adasının Kapısı*" olarak da adlandırılır (<https://philippinescities.com/>; <https://psa.gov.ph/>; <http://www.dipologcity.gov.ph/>).

1903 yılında 5000 nüfuslu küçük bir kırsal yerleşme olan Dipolog, nüfusunu 1960 yılında 32.000’e, 1980 yılında 62.000’e, 2000 yılında 99.000’e ve 2020 yılında da 138.141’e yükseltmiştir (<https://psa.gov.ph/>). 2040 yılında kadar kent nüfusunun 200.000’e ulaşması beklenmektedir. Hayvancılık, balıkçılık, madencilik, ticaret, tarım ve sanayi Dipolog bölgesinin en gelişmiş iktisadi kollarıdır. Çin, Endonezya, Japonya ve Hindistan şirketlerinin bölgeye önemli yatırımlar yaptıkları bilinmektedir. Bölgedeki balık ve konserve fabrikalarında yaklaşık 56 balık türü işlenmektedir. Dipolog City, Filipin takımadalarında en kaliteli şişelenmiş sardalye

ürünleriyle ile tanınmaktadır bu nedenle de “*Sardalya Başkenti*” olarak ta ünlenmiştir. Kümes hayvancılığı, kültür balıkçılığı, deniz ürünleri üretimi, domuz, keçi ve sığır besiciliği, pirinç, mango ve hindistancevizi üretimi Dipolog bölgesinde en gelişmiş tarım faaliyetleridir. Gıda ürünleri ve konserve sanayi, et, meyve suyu ve balık üretimi, mermer ve mobilya sanayi yöredeki başlıca endüstri faaliyetlerdir. Kişi başına düşen gelir bakımından Zamboanga bölgesinde birinci sırada yer alan Dipolog, Batı Mindanao bölgesinin en zengin kenti sayılmaktadır. “*City Mall Dipolog*”, “*Roy Plaza*”, “*MGM Square*”, “*Lee Plaza City Central*”, “*Dipolog Shopping Center*” ve “*RCBC ATM Lee Plaza Dipolog*” kentin en büyük ticaret ve alışveriş merkezleridir (<http://www.dipologcity.gov.ph/>; <https://filipinohomes.com/>; <https://web.archive.org/>; <https://psa.gov.ph/>; <https://lgu201.dilg.gov.ph/>; <https://cmci.dti.gov.ph/>).

3.6.1. Dipolog Bölgesinin Turizm Potansiyeli ve Turizm Merkezleri

Dipolog, ulaşım ve turizm merkezlerine yakınlık bakımından çok elverişli bir coğrafi konuma sahiptir. Dipolog kentinin Iligan, Murcielagos ve Panguil körfezlerine; Malindang Dağı Tabiat Parkına, Layawan ve Dipolog vadilerine; Sinipay, Cabgan ve Naburos adalarına yakın mesafede bulunması ona büyük bir turistik avantaj sağlamaktadır. Dipolog City ve yakın çevresinde 20’den fazla şelale, 60’tan fazla turistik plaj, 20’den fazla adanın, 10’dan fazla gölün ve 120’den fazla konaklama tesisinin yer alması kentin turizm seçeneklerini daha da zenginleştirmektedir (<https://psa.gov.ph/>). Dipolog bölgesinde yer alan ve mutlaka görülmesi gereken doğal turizm çekiciliklerinin başında “*Piduan Şelalesi*”, “*Tinaguan Beach*”, “*Duminagat Gölü*”, “*Sam Niza Beach*”, “*Cabgan Adası*”, “*U River View Deck*”, “*Sungkilaw Şelalesi*”, “*Pandanán Secret Paradise*”, “*Inday-inday Beach Resort*”, “*Canon Şelalesi*”, “*Aliguay Adası*”, “*Libuton Mağarası*”, “*Selinog Island Beach*”, “*Harohoy sa Baybayon*”, “*Linabo Tepesi*”, “*Napo Beach*” ve “*Sidlakan Mağarası*” gelir (Tablo 11).

Dipolog City ve yakın çevresinde yer alan ve mutlaka görülmesi gereken beşeri turizm çekiciliklerinin başında “*Dakak Park Beach Resort*”, “*Ambakon Spring*”, “*Giant Chicken Statue*”, “*Cogon Eco-Tourism Park*”, “*Our Lady Of The Most Holy Rosary Cathedral*”, “*Sultan’s Farmville*”, “*Villa Pablea*”, “*Hoyohoy Highland Stone Chapel Adventure Park*” ve “*Jose Dalman Municipal Building*” gelir (Tablo 12). Sonuç olarak, kent dışındaki turistik merkezler ve doğal güzellikler hem sayıca çok daha fazladır hem de daha ilginç ve çarpıcı özelliklere sahiptirler. Bu nedenle Dipolog kentini ziyaret eden turistler, yakın çevredeki şelaleleri, vadileri, gölleri, koyları, adacıkları, mağaraları, plajları ve kaplıca merkezlerini ziyaret etmeden bölgenin zengin turizm potansiyelini idrak edemezler (<https://filipinohomes.com/>; <https://outoftownblog.com/>; <https://www.traveloka.com/>; <https://www.gildshire.com/>; <https://philippinescities.com/>).

Tablo 11. Dipolog Bölgesinde Yer Alan Başlıca Doğal Turizm Çekicilikleri

Malindang Dağı Tabiat Parkı	Naburos Adası	Ikogan Mağarası
Mialen River Resort	Ajero Beach Resort	Galas Beach
Siloy Man Made Gölü	Sungkilaw Şelalesi	Lantay View
Tar’s Riverside Garden	Sam Niza Beach	Cabgan Adası
Inday-inday Beach Resort	U River View Deck	Sinipay Adası
Bless Amare Sunrise Resort	Daro Viewing Deck	Sidlakan Mağarası
Ilaya Forever Standee	Panganuran Beach	Sıbutad Point
3003 Steps Linabo Peak	Puting Bato Peak	Tamban Beach
San Isidro Şelalesi	Baylimango Beach	Lab Tepesi
Mt. Danao - Sea of Clouds	Pinahon Adası	Bitoon Beach
Tulbong Falls Manukan	Piduan Şelalesi	Linabo Dağı
Pandanán Secret Paradise	Duminagat Gölü	Linay Şelalesi
Ilaya Man-Made Forest	Tulbong Şelalesi	Canon Şelalesi
Bawbawon Adası	Harohoy sa Baybayon	Baga Şelalesi
Subanen Kanyon Vadisi	Selinog Adası	Aliguay Adası
Selinog Island Beach	Libuton Mağarası	Sicayab Cliffs

Kaynak: <https://trip101.com/>; <https://philippinescities.com/>; <https://outoftownblog.com/>; <https://www.destimap.com/>;
<https://www.vivomigsgee.com/>; <https://www.discoverthephilippines.com/>

1958 yılında açılışı yapılan ve 344 hektarlık alan kaplayan “*Cogon Eco-Tourism Park*”, Dipolog yöresinin en ilginç doğal alanlarından birini barındırır. Tropikal flora ve fauna zenginliği keşfetmek isteyen meraklı turistler

için park alanı birçok sürpriz barındırmaktadır. Dağcılık sporları, trekking ve piknik için parkın yakın çevresi çok güzel doğal ortamlar sunmaktadır. Cogon Eco-Tourism Park alanını ziyaret eden turistler yakın mesafede bulunan “*Dipolog OISCA Children's Forest Park*”, “*Ikogan mağarasını*” ve bölgenin en görkemli doğal yapıtı olan Sungkilaw şelalesini de mutlaka görmelidirler (Stitt, 1949:150-160; Hutchcroft, 2018; Manuela ve Vera, 2015; Taya, 2008).

Dipolog kent merkezinde 80’den fazla inanç merkezi, kilise ve cami yer almaktadır. Şehir merkezinde yer alan başlıca Hristiyan inanç merkezleri şunlardır: Our Lady Of The Most Holy Rosary Cathedral, The Church in Dipolog City Meeting Hall, Dipolog Christian Fellowship, Parish Pastoral Council, Diocese of Dipolog Chancery, Senior San Miguel Chapel, United Pentecostal Church, Bulicon Seventh-Day Adventist, Metro Dipolog Bible Baptist Church, Kingdom Hall of Jehovah's Witnesses, Our Lady of Fatima Parish, Sanctuary Christian Fellowship Church, Dipolog Alliance Evangelical Church, Jesus Is Lord Church Dipolog City, Our Lady of Fatima, Win Dipolog City, St Joseph the Spouse of Mary Parish Church, Christ-Latter Day Saint the Church of Jesus, Iglesia Sa Dios Espiritu Santo, Victory Christian Fellowship – Dipolog, Fundamental Grace Gospel Church of Christ in the Philippines, Sr. Sto. Nino, Divine Mercy Chapel, Olingan Seventh-Day Adventist Church ve Jehovah's Witness (<https://www.openstreetmap.org/>; <https://www.google.com/maps/>; <https://mapcarta.com/>; <http://www.mappery.com/>). Hem Mindanao adasının hem de Filipinlerin en ihtişamlı Katolik kiliselerinden biri olan “*Our Lady Of The Most Holy Rosary Cathedral*” kentin en ilgi çeken dinsel merkezidir ve Dipolog’un adeta turizm sembolüdür. “*Sultan Abdul Taher Mosque Islamic Center Dipolog City*” ile “*Sultan's Farmville*” camisi kentin en popüler Müslüman inanç merkezlerinin başında gelirler (Tablo 12). Dipolog kent merkezinde mutlaka görülmesi gereken diğer turistik çekiciliklerinin başında “*ONAY Müzesi*”, “*Tarihi Casa Bernedo Ev*”, “*Dipolog Belediye Binası*”, “*Sultan Abdul Taher Mosque Islamic Center Dipolog City*”, “*MGM Square*”, “*Plaza Magsaysay*”, “*Dipolog Bulvarı*” ve Dipolog Rotonda’da yer alan “*Bereket Çeşmesi Heykeli*” gelir (<https://filipinohomes.com/>; <https://outoftownblog.com/>; <https://www.traveloka.com/>; <https://www.gildshire.com/>; <https://philippinescities.com/>).

Tablo 12. Dipolog Bölgesinde Yer Alan Başlıca Beşeri Turizm Çekicilikleri

Our Lady Of The Holy Rosary Cathedral	Lee Plaza City Central	Plaza Magsaysay
RCBC ATM Lee Plaza Dipolog	Bay-Bay Galas Camisi	Aliyah's Garden
Walkway Dipolog Boulevard	Dipolog City River Park	Dipolog Rotonda
Cogon Eco-Tourism Park	Explore Dipolog Signage	Ambakon Spring
Pamana Nature Camping Resort	Dipolog City Watchtower	Gloria Fantasyland
Te Cheng Pots and Garden	Barko - Barko House	Sta. Cruz Marker
Rizal Park and Shrine Dapitan	Sultan's Farmville Camisi	City Mall Dipolog
Dakak Park Beach Resort	Beach Head Game Farm	Royal Farm Resort
Hi-Lander Farm Mountain Resort	Ilaya Forever Standee	Gantao Hills
James Mountain View Resort	Giant Chicken Statue	Villa Pablea
Penacio Mountain View Park	Butanas Swimming Pool	Velwoods Ranch
Steps to Christ Lookout Mount. View	Barangay Quirino Park	Jconfarm
La Presa-Strawberry Farm	Masjid Shabab Al-Khair	ONAY Müzesi
Casa Bernedo Tarihi Ev	Baliangao Town Park	Villa-Valle Spring
Sultan Abdul Taher Islamic Center	City Hall of Dipolog	Sta. Cruz Marker
Dipolog Sunset Boulevard	Dipolog Deniz Kulesi	MGM Square

Kaynak: <https://trip101.com/>; <https://www.discoverthephilippines.com/>; <https://philippinescities.com/>; <https://outoftownblog.com/>; <https://www.destimap.com/>; <https://www.vivomigsgee.com/>

Dipolog kent merkezinde 70’ten fazla otel ve konaklama tesisi yer almaktadır. Bunların arasında motel, hostel, aile oteli, süit hoteli, pansiyon, kiralık ev, biznes hoteli, havuzlu lüks hotel ve kiralık villa gibi konaklama tesisleri de vardır. “*C&L Sea View Hotel*”, “*D’Hotel & Suites*”, “*Villa Marii - Dipolog City*”, “*Mibang Hotel*”, “*B&S Orchids Suites Hotel*”, “*Ariana Hotel*”, “*Gwandalan House*”, “*Hotel Camila 2*”, “*Powers Holiday Vacations*” ve “*Royal Farm Resort*” gibi hoteller Dipolog kent merkezinde yer alan en prestijli ve en kaliteli konaklama tesisleri arasında yer alır (<https://www.trivago.com.tr/>; <https://www.tripadvisor.com.tr/>;

<https://www.agoda.com/>; <https://www.booking.com/>). Aslında şehirde her zevke ve her bütçeye uygun konaklama tesisi bulunduğundan dolayı gelen turistler hotel seçiminde pek sıkıntı çekmeyecekleri söylenilebilir. Hem Dipolog hem de Dapitan kentlerini görmek isteyen turistler Linabo Tepesine tırmanabilirler ve bu zirveden her iki kentin nefes kesen panoramik manzarasını doyasıya izleyebilirler. Bu nedenle “3003 Steps Linabo Peak” bölgenin en popüler turistik atraksiyonlarının başında gelir.

4. SONUÇ

Mindanao Adası Filipinler Cumhuriyeti’nin ne en zengin adası ne en popüler turistik adası ne de en çok ziyaret edilen coğrafi mekânların başında gelir. Ama adanın benzersiz coğrafi ve ekolojik zenginliği, gelecekte turizm sektöründe hızlı bir yükselişi olacağına ipuçlarını şimdiden vermektedir. Yüzlerce mercan resifi ve atol, yüzlerce tarihi cami ve kilise, ilginç mağaralar ve mangrov ormanları, sayısız gizemli koy, göl ve plaj, çok sayıda görkemli şelale ve sönmüş yanardağı, yüzlerce şifalı su kaynağı ve kaplıca merkezi, sıra dışı eğlence mekânları ve tematik müzeler, derin kanyon vadileri ve ilginç kıyı oluşumları, İspanyol sömürge dönemini hatırlatan Katolik kiliseler, askeri kaleler ve saat kuleleri, sıra dışı volkanik ve karstik araziler, huzurlu ve havuzlu dağ otelleri, yüzlerce endemik bitki ve hayvan barındıran doğa koruma bölgeleri, zengin İslami eserleri ve romantik sahil kentleri, süslü bitki bahçeleri ve turistik tarım çiftlikleri Mindanao Adasını keşfetmek isteyen meraklı turistleri beklemektedir (<https://mindanaotourism.com/>; <https://www.roughguides.com/>; <https://guidetothephilippines.ph/>). Bu çalışmada adanın 12 turizm bölgesi detaylı tartışılmış ve bu bölgelerin hem turizm potansiyeli hem de başlıca turizm çekicilikleri irdelenmiştir. Böylece meraklı Türk turistler için adanın coğrafi ve turizm portresi çizilmeye çalışılmıştır.

Mindanao Adasındaki benzersiz güzellikteki göllerin, plajların, akarsuların, kıyıların ve tropikal ormanların korunması; çevre sorunlarının, kaçak avcılığın, orman tahribatının ve erozyonun önlenmesi; deniz kıyılarındaki betonlaşmanın ve çirkin yapılaşmanın frenlenmesi; yasa dışı balıkçılık ve madencilik faaliyetlerinin durdurulması, yerel halkın mutluluğunu ve adanın uzun vadeli turizm başarısını önümüzdeki dönemde belirleyecek en önemli faktörler olarak görülmektedir. Aşağıdaki satırlarda bu büyük adanın hem turizm avantajları hem de turizm dezavantajları özetlenerek irdelenmiştir.

Mindanao adasının başlıca coğrafi, iktisadi ve jeopolitik avantajlarıyla ada genelinde turizm faaliyetlerini olumlu etkileyen başlıca faktörler şunlardır;

- Malezya, Yeni Gine, Endonezya gibi ülkelere en yakın büyük Filipin adası olması, hem ulaşım, balıkçılık ve ticareti hem de deniz taşımacılığı ve uluslararası turizm faaliyetleri açısından Mindanao adasına büyük bir avantaj sağlaması,
- Filipinlerin hem yüzölçümü hem de nüfus bakımından en büyük ikinci adası olması, ayrıca hem sanayi, tarım, ticaret, ulaşım ve madencilik hem de ormancılık ve balıkçılık bakımından Luzon’dan sonra ülkenin en önemli ikinci adası olması,
- Yıl boyunca sıcaklık değerlerinin yüksek olmasından dolayı, 365 gün boyunca deniz turizmüne müsait olması ve bunun sonucunda dört mevsim kıyı kesimlerinin ve plajların turistlere açık olması. Ada kıyılarında çok sayıda dalış, sörf ve su sporları merkezinin faaliyet göstermesi,
- Filipinlerin diğer adalarıyla karşılaştırıldığında, deprem, tsunami, yanardağ patlaması ve tropikal siklon gibi doğal afet olasılıklarının çok daha az olması,
- Binlerce hektarlık el değememiş tropikal yağmur ormanlarına ve çok geniş mangrov orman arazilerine sahip olması. Ayrıca büyük kentlerden ve sanayi tesislerinden uzak, sakin, temiz ve huzurlu deniz kıyılarına sahip olması,
- Camiguin, Siargao, Dinagat, Samal, Cebu, Siquijor, Bohol, Leyte ve Negros adalarına çok yakın mesafede bulunması ve bu komşu adalarla düzenli deniz ulaşımı ve feribot bağlantılarına sahip olması,
- Zengin tarihsel-kültürel miras, zengin doğal çeşitlilik, ucuz ekonomik konaklama olanakları ve çok seçenekli tatil tercihlerine sahip olması,
- Görkemli şelaleleriyle, ürkütücü volkanlarıyla, ıssız tropikal plajlarıyla, yoğun yağmur ormanlarıyla ve benzersiz doğal koruma alanlarıyla dikkat çeken Mindanao, çok zengin rekreasyon ve turizm potansiyeline sahip olması,

- Luzon adasından sonra, ülkenin en çok hotel, kaplıca, pansiyon, bar, dalış merkezi, SPA merkezi, restoran, tatil köyü ve alışveriş merkezi gibi turistik tesisler barındıran adası olması,
- Yüzlerce endemik bitki ve hayvan türü barındıran eşsiz 6 milli park alanına ve 6 tabiat parkına sahip olup, Filipinlerin en geniş ve en zengin doğa koruma arazilerine sahip ada özelliğini göstermesi,
- Ada genelinde gözlenen kültürel ve etnik çeşitlilik, dil ve inanç çeşitliliği etnoturizm ve kültür turizmi için büyük fırsatlar oluşturması,
- Ada genelinde yüzlerce koy ve körfeze, yüzlerce kıyı oku ve deniz mağarası, yüzlerce falez ve atol oluşumu, yüzlerce burun ve yarımada, yüzlerce ilginç volkanik ve kıyı oluşumu, yüzlerce mağara, şelale, kaplıca ve plaj alanına, yüzlerce mercan resifi ve ıssız adaya, çok sayıda doğa koruma alanı ve yanardağına sahip olması doğal çekicilikler ve turizm potansiyeli bakımından Mindanao'yu Filipin takımadalarında rakipsiz kılması.

Mindanao adasının iktisadi gelişmesini ve turizm faaliyetlerini olumsuz etkileyen başlıca faktörler şunlardır;

- Yakın tarihlerde yaşanan iç savaş, çatışma ve terör olaylarının hem ada halkının hem de yabancı turistlerin hafızasında hala canlı olması,
- Yoğun ormanlarla veya engebeli arazilerle kaplı seyrek nüfuslu, yoksul ve ıssız yörelerin adanın iç kesimlerinde geniş araziler kaplaması. Yetersiz eğitim ve sağlık kurumu, yetersiz alt yapı ve işsizlik bu yoksul yörelerin en büyük sorunları olarak turizm faaliyetlerini de olumsuz etkilemesi,
- Ada genelinde yaygınlaşan ve önlenemeyen iç göç, gecekondulaşma ve hızlı nüfus artışı. Adada yaşayan farklı etnik toplulukların genelde düşük yaşam kalitesine, kötü barınma ve çalışma koşullarına ve düşük gelire sahip olmaları, gelen yabancı turistleri ürkütmesi,
- Ada kıyılarındaki yerleşmelerde su arıtma sistemlerinin yok denecek kadar az olması sonucunda, kanalizasyon ve atık su sorunlarının tüm adada ciddi bir ekolojik problem oluşturması,
- Ada kıyılarındaki yerleşmelerde kaçak turistik tesislerinin, kanunsuz arsa satışlarının, kaçak mal satışlarının ve izinsiz bina inşaatlarının sürdürülmesi,
- Birçok yörede sağlık merkezi, spor tesisi, AVM, banka ve modern ulaşım yolları gibi alt ve üst yapı yatırımlarının eksik olması,
- Birçok yörede tropikal ormanların ve doğal ekosistemlerin tahrip edilmesi sonucunda, çok sayıda bitki ve hayvan türünün yok olması,
- Bazı yörelerde doğal kaynaklarının, su havzalarının ve orman arazilerinin tahrip edilmesi veya aşırı tüketilmesi,
- Bazı yörelerde yabancı turistler için serbest dolaşım ve can güvenliği sorunlarının hala devam etmesi,
- Bölgeler ve yöreler arasındaki ulaşım, haberleşme ve taşımacılık sorunlarının hala çözülememiş olması. Özellikle de turistik yörelerde, internet, bankacılık, sağlık kuruluşları ve alt yapı sorunlarının çözülememiş olması,
- Turistik yörelerde, kaliteli hotel, restoran, bar, tatil köyü ve lüks konaklama tesis sayısının çok yetersiz olması,
- Bazı turistik yörelerde, Avrupa standartlarında sağlık ve turizm hizmetleri, yüksek gıda kalitesi, hızlı internet ve kaliteli servisin olmaması,
- Birçok yoksul yörede temiz içme suyu, kesintisiz elektrik, modern sağlık ve eğitim kurumlarının bulunmaması,
- Bazı yörelerde yasa dışı avcılık ve balıkçılık, planlı orman tahribatı, ağaç kesimi ve erozyon sorunlarının sürmesi,
- Bazı yörelerde insan kaçakçılığı, fuhuş ve kadın ticaretinin sürdürülmesi, çocuk istismarı ve cinsiyet eşitsizliğinin var olması,
- Birçok yörede evsel, tarımsal ve endüstriyel atıkların doğrudan göl ve akarsu havzalarına veya denizlere bırakılarak ciddi çevre sorunlarına zemin hazırlaması,

- Bazı yörelerde gözlenen plansız yapılaşma, hızlı kentleşme, çirkin betonlaşma, deniz kıyılarının yağmalanması ve gecekondulaşma sorunlarının sürmesi.

KAYNAKLAR

- ATALAY, İbrahim (2001), **Resimli ve Haritalı Dünya Coğrafyası**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- ATALAY, İbrahim (2007), **Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası**, META Basım Yayın, İzmir.
- ATASOY, Emin (2010), **Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- ATASOY, Emin (2013), **Demografi Yazıları**, MKM Yayınları, Bursa.
- ATASOY, Emin (2018), “*Muslim Communities in the Philippines from the Perspective of Political Geography and Ethnogeography*”, **Journal of History Culture and Art Research**, S.7(2), ss.533-566.
- ATASOY, Emin (2020), “*Bohol Denizinin Gizemli İncisi: Panglao Adası*”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.22(2), ss.697-716.
- ATASOY, Emin (2020), “*Filipinler Cumhuriyeti Turizm Coğrafyasından Bir Kesit: Leyte Adası*”, **Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.6(2), ss.395-415.
- ATASOY, Emin (2020), “*Filipinler Cumhuriyetinin Turizm Başkenti: Boracay Adası*”, **Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi**, S.5(6), ss.68-80.
- ATASOY, Emin, KIZILÇAOĞLU, Alaattin ve İNAN, Furkan (2021), “*A Section of Tourism Geography of The Republic of The Philippines: Samar Island*”, **International Journal of Social Inquiry**, S.14, ss.475-507.
- ATASOY, Emin, KIZILÇAOĞLU, Alaattin ve İNAN, Furkan (2021), “*Turizm Coğrafyası Perspektifinden Romblon Eyaleti (Filipinler)*”, **International Academic Social Resources Journal**, S.6(23), ss.478-495.
- ATASOY, Emin, ÖNAL, Hakan ve TOKPANOVA, Erkin (2021), “*A Section From The Tourism Geography of The Philippines Republic: The Negros Island*”, **International Social Sciences Studies Journal**, S.7(81), ss.1687-1712.
- ATASOY, Emin, ÖNAL, Hakan ve TOKPANOVA, Erkin (2021), “*The Tourisi Queen of The Visayas Islands: Cebu Island*”, **The Journal of International Social Research**, S.14(77), ss.265-289.
- ATASOY, Emin, ÖNAL, Hakan ve TOKPANOVA, Erkin (2021), “*Tourism Symbol of Philippines: Palawan Island*”, **The Journal of Kesit Academy**, S.7(26), ss.330-375.
- ATASOY, Emin ve ATIŞ, Evren (2020), “*Tourism Potential of The Bohol Island*”, **Idea Studies Journal**, S.6(23), ss.759-774.
- ATASOY, Emin ve ATIŞ, Evren (2021), “*Turizm Coğrafyası Perspektifinden Panay Adası*”, **International Academic Social Resources Journal**, S.6(20), ss.77-96.
- ATASOY, Emin ve ORTEGA ESPALDON, Maria Victoria (2020), “*Bir Küçük Adanın Büyük Turizm Başarısı: Camiguin Adası Örneği*”, **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, S.3(2), ss.310-319.
- ATIŞ, Evren ve ATASOY, Emin (2021), “*Turizm Coğrafyası Perspektifinden Luzon Adasının Doğal Turizm Çekicilikleri*”, **International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal**, S.7(43), ss.677-717.
- BAYAR, Sevilay (2011), **Filipinler Ülke Raporu**, T. C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Merkezi Yayını, Ankara.
- CHIRIKOV, A. L., POZDNYAK, G. V. ve KAMENSKAYA, I. Yulia (2008), **Atlas Mira**, İzdatelstvo Oniks Publisher, Moskova.
- DIKAREV, Andrey (2017), “*Separatism in the Philippines: Islamist Terrorism, National Liberation or the Struggle for Resources?*”, **Journal of International Analytics**, S.4, ss.46-52.
- DÜZYOL, Tamer (2016), “*Filipinler*”, **Dünya Siyasetinde Doğu Asya** (Ed. İsmail Armağan), Nobel Yayınları, Ankara.
- EFE, Recep ve ATASOY, Emin (2021), **Dünya ve Ülkeler Rehberi**, Ekin Yayınları, Bursa.

- GEORGIEV, P. (2005), “*Filipinite i Evraziyskata Dıga na Nestabilnost*”, **Spisanie “Geopolitika”**, Broy 6, Sofya.
- HENDERSON, Joan C. (2011), “*Tourism Development and Politics in The Philippines*”, **Tourismos: An International Multidisciplinary Journal of Tourism**, S.6(2), ss.159-173.
- HUTCHCROFT, Paul (2018), **Mindanao: The Long Journey to Peace And Prosperity**, World Scientific Publishing & Anvil Publishing, Singapore.
- KRISTEV, V. (2014), **Geografiya na Turizma: İzdatelstvo “Nauka i İkonomika”**, İkonomiçeski Universitet, Varna.
- KRISTEV, V. (2016), **Geopolitika i Geostrategiya na Turizma: İzdatelstvo “Nauka i İkonomika”**, İkonomiçeski Universitet, Varna.
- LAKOST, İ. (2005) **Geopolitiçeski Reçnik na Sveta**, Izdatelska Kařta Trud, Sofiya
- LAVROV, S. B. ve KALEDIN, N. V. (2003), **Ekonomiçeskaya, Sotsialnaya i Polititiçeskaya Geografiya Mira, Regioni i Strani**, İzdatelstvo Gardariki, Moskova.
- LOPEZ, Mellie Leandicho (2006), **A Handbook of Philippine Folklore**, The University of the Philippines Press, Quezon City.
- LUKANOV, A., BOJINOV, N. ve DIMITROV, S. (2005), **Stranite v Sveta 2005-2006**, İzdatelstvo Gloriya Palas Publisher, Sofya.
- MANUELA, Wilfred S. ve VERA, Manuel J. de (2015), “*The İmpact of Government Failure on Tourism in The Philippines*”, **Transport Policy**, S.43, ss.11-22.
- NESS, Sally Ann (2003), **Where Asia Smiles: An Ethnography of Philippine Tourism**, University of Pennsylvania Press, Philadelphia (US).
- ÖZEY, Ramazan (2008), **Asya Coğrafiyası**, Aktif Yayınları, İstanbul.
- ÖZGÜÇ, Nazmiye (2011), **Turizm Coğrafiyası: Özellikler ve Bölgeler**, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- PALANCA-TAN, Rosalina, GARCES, Len Patrick Dominic M., PURISIMA, Angelica Nicole C. ve ZARATAN, Angelo Christian L. (2015), “*Tourism and Crime: Evidence from the Philippines*”, **Southeast Asian Studies**, S.4(3), ss.565-580.
- PANARINA, Daria ve PETROV, Kirill (2019), “*Autonomous Region in Muslim Mindanao – Bangsamoro Republic*”, **Journal of International Analytics**, S.1(2), ss.65-73.
- SCHIAVO-CAMPO, Salvatore ve JUDD, Marry (2005), **The Mindanao Conflict in the Philippines: Roots, Costs, and Potential Peace Dividend**, The World Bank Publisher, Washington D.C. (US).
- SEMENENKO, Dmitri (2021), “*Religioznaya Situatsiya na Philippines: Sotsialniy i İstroriçeskiy Analiz*”, **Bogoslovskiy Vestnik**, S.3(42), ss.170-188.
- SEXTON, Colleen A. (1967), **Philippines in Pictures**, Library of Congress Cataloging, Manila, Cilt 1.
- SHAH, Kishore ve GUPTA, Vasanti (2000), “*Tourism, the Poor and Other Stakeholders: Experience in Asia*”, **Overseas Development Institute, Fair Trade in Tourism Project** (Ed. Charlotte Boyd), University of North London, Printed by Russell Press Ltd, Nottingham (UK).
- STITT, R. E. (2008), “*Mindanao: Key to the Philippines' Future*”, **Journal of Geography**, S.48(4), ss.150-160.
- TAYA, R. K. D. (2008), “*Mindanao and Promotion of Local and Regional Economic Development*”, **8th ASEAN Inter-University Conference**, May 28-31 2008, Manila (Philippines), ss.??-??.
- TIMOR, Ayşe Nur (2002), **Güneydoğu Asya: Özellikler, Ülkeler**, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- ZOLOTUHIN, I. N. (2009), “*The Philippine Archipelago in the Aspect of the Ethnic Situation*”, **Journal of Oykumena**, S.3, ss.71-85.

<http://122.54.214.222/population/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<http://cagayandeoro.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<http://crocodilepark.ph/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<http://davao.da.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<http://davaocitybybattad.blogspot.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<http://www.bukidnon.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<http://www.cityofvalencia.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<http://www.dipologcity.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<http://www.lovemindanao.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<http://www.mappery.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<http://www.mati.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<http://www.openarium.ru/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<http://www.pagadian.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<http://www.prostotourist.com.ua> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<http://www.prostotourist.com.ua/spravochniki/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<http://www.surigaocity.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://angelotheexplorer.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://cattur.ru> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://cmci.dti.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://czechtheworld.com/beautiful-tourist-spots-in-mindanao/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://danielsecotravels.com/tourist-spot-in-mindanao/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://en.wikivoyage.org/wiki/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://eportal.gensantos.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://filipinohomes.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://geosfera.org/aziya/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://guidetothephilippines.ph/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://jontotheworld.com/best-tourist-spots-mindanao/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://lgu201.dilg.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://mapcarta.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://mindanaotourism.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://outoftownblog.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://philippines.travel/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://philippinescities.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://psa.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://ro12.doh.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://ro9.doh.gov.ph/index.php/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://rove.me/to/philippines/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).
<https://ru.knowledgr.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://ru.trip.com/travel-guide/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
<https://surigaodelnorte.gov.ph/> (Erişim tarihi: 05. 12. 2021)

<https://thehappytrip.com/2019/10/tourist-spots-in-mindanao/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://thetravellingfeet.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://tochka-na-karte.ru/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://tonkosti.ru/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://tourism.davaocity.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://travel.earth/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://travel.sygic.com/ru/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://traveltriangle.com> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://trip101.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://trip101.com/article/things-to-do-mindanao-philippines> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

https://unjobs.org/field_locations/ (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://vismin.ph/2021/famous-attractions-mindanao/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://web.archive.org/web/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://whc.unesco.org/en/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://wikitravel.org/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://www.agoda.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://www.arrivalguides.com/en/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://www.booking.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://www.britannica.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://www.butuan.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://www.davaocity.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://www.davaoeagle.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://www.destimap.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://www.detourista.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://www.discoverthephilippines.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://www.edennaturepark.com.ph> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://www.expedia.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://www.gildshire.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://www.globalforestwatch.org/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://www.google.com/maps> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://www.happyphilippines.org/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://www.hometogo.com/hotel/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://www.iligan.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://www.intergid.ru/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://www.lakwatsero.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://www.mindanews.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://www.mindat.org/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://www.officialgazette.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://www.openstreetmap.org/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://www.philatlas.com/mindanao.html> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://www.philippinesinsider.com/mindanao/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://www.pinoyadventurista.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://www.sabaiasia.ru/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://www.taraletsanywhere.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://www.thecrazytourist.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://www.thepinaysolobackpacker.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://www.thingstodopost.org/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://www.tostay.ru/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://www.travelingmorion.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://www.travelocity.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://www.traveloka.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://www.trip.com/travel-guide/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://www.tripadvisor.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://www.tripexpress.org/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://www.trivago.com.tr/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://www.vigattintourism.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://www.visitregion10.com/> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).

<https://www.visitsoutheastasia.travel/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://www.vivomigsgee.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://www.votpusk.ru> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://www.worldatlas.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://www.zamboangacity.gov.ph/city/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://www.zamboangadelsur.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).

<https://www.zenrooms.com/> (Erişim Tarihi: 16.01.2022).